

Bp JAN OBLĄK

O POCZĄTKACH KOLEGIUM JEZUICKIEGO I SEMINARIUM DUCHOWNEGO W BRANIEWIE

W dniach 25—26 listopada 1967 Warmińskie Seminarium Duchowne *Hosianum* obchodziło jubileusz 400-lecia swojego istnienia. Podczas sesji naukowej wygłoszono referaty poświęcone początkom Seminarium Duchownego i Kolegium Jezuickiego, ambicjom naukowym ośrodka szkolnego w Braniewie i jego wpływie na świadomość narodową mieszkańców Warmii. Referaty te częściowo przerobione i uzupełnione są zamieszczone w tomie niniejszym.

Seminarium Duchowne w Braniewie, podobnie jak Kolegium Jezuickie, *Collegium Hosianum* i Alumnat Papieski, nie posiadają dotąd wyczerpujących monografii, a jedynie mniejsze lub większe publikacje, nieraz przestarzałe¹. A przecież znaczenie tych instytucji, zasięgiem swoim obejmujących nie tylko ziemie warmińsko-mazurskie, ale i innych dzielnic polskich, a nawet krajów sąsiednich, było bardzo doniosłe. Brak wszechstronnych naukowych opracowań każdej z tych instytucji z osobna stanowi poważną lukę w literaturze historycznej Warmii i Mazur.

Wspomniany wyżej jubileusz zwrócił uwagę głównie na początki Seminarium Duchownego i Kolegium Jezuickiego w Braniewie, przez długie lata ze sobą ściśle związanych. Początkami tych właśnie instytucji zajmuje się niniejszy artykuł, do opracowania którego zostały wykorzystane materiały archiwalne miejscowe i częściowo rzymskie. Pominięto w nim te szczegóły źródłowe, które z okazji jubileuszu zostały już opublikowane w *Tygodniku Powszechnym* z dnia 17 grudnia 1967 i w *Przewodniku Katolickim* z dnia 24 grudnia 1967.

Celem artykułu tego i następnych jest uczczenie czterechsetnej rocznicy tego wielkiego wydarzenia w dziejach Kościoła na Warmii i w Polsce, jakim było założenie i powstanie pierwszego Seminarium Duchownego w Braniewie. Równocześnie będzie to złożeniem hołdu fundatorowi Seminarium Duchownego i Kolegium Jezuickiego w Braniewie, wielkiemu kardynałowi Stanisławowi Hozjuszowi.

¹ Do ważniejszych opracowań w tej dziedzinie należą publikacje: J. Bender: *Geschichte der philosophischen und theologischen Studien in Ermland*. Braunsberg 1868. — E. Brachvogel: *Das Priesterseminar in Braunsberg*. Braunsberg 1932. J. Braun: *Geschichte des königlichen Gymnasiums zu Braunsberg während seines dreihundertjährigen Bestehens*. Braunsberg 1865. — Ks. J. Korewa: *Z dziejów Diecezji Warmińskiej w. XVI — Geneza Braniewskiego Hozianum*. Poznań—Warszawa—Lublin 1965. — G. Lühr: *Die Matrikel des Päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578—1798*. Braunsberg 1925. — Tenże: *Die Schüler des Braunsberger Gymnasiums von 1694—1776*. Braunsberg 1934. Ks. L. Piechnik: *Gimnazjum w Braniewie w XVI w.* *Nasza Przeszłość* 7 (1958) 5—72. — Tenże: *Początki Seminarium Nauuczycielskich w Polsce w wieku XVI*. *Nasza Przeszłość* 10 (1959) 159—175. — E. Waschinski: *Das kirchliche Bildungswesen in Ermland, Westpreussen und Posen*. Breslau 1928. — Ks. S. Załęski: *Jezuici w Polsce*, T. 1, Lwów 1900.

* * *

Przy wprowadzaniu w życie uchwały Soboru Trydenckiego o zakładaniu Seminarium Duchownych w diecezjach, najważniejszym problemem było znalezienie kwalifikowanych profesorów i moderatorów do wychowywania i kształcenia kandydatów do kapłaństwa. Nie mogła ich dostarczyć Diecezja Warmińska, bo miała niewielką ilość kapłanów, a przygotowanych do tego zadania chyba w ogóle nie posiadała. Nie można się było spodziewać, że w kraju zdobędzie się siły profesorskie na odpowiednim poziomie intelektualnym i moralnym, skoro nawet Akademia Lubrańskiego w Poznaniu długo poszukiwała ich bezskutecznie na terenie Rzeczypospolitej². Jediną możliwością rozwiązania tego problemu kardynał Hozjusz widział w sprowadzeniu jezuitów na Warmię.

Potwierdzeniem tego może być jego list do generała jezuitów Jakuba Laineza, w którym pisał: ³ „Sądzę, że tylko wasze Towarzystwo zorganizuje dla mnie Seminarium”. Podobnie czytamy w jednym z dekretów erekcyjnych Seminarium: ⁴ „Ponieważ zaś My i Bracia nasi Prałaci i Kanonicy Katedralni oraz inni kapłani, zajęci jesteśmy wieloma sprawami i ponieważ w tych czasach nie jest łatwą rzeczą znaleźć odpowiednich mężów do wychowywania młodzieży i ponieważ poznaliśmy, że Towarzystwo Jezusowe, między innymi celami swojego zakonu, szczęśliwie wypełnia i to zadanie w różnych krajach i prowincjach, gdzie posiada swoje kolegia, przeto postanowiliśmy szukać jego pomocy”. Głównym więc celem długoletnich starań Hozjusza o sprowadzenie jezuitów na Warmię było powierzenie im sprawy wychowania i wykształcenia kleryków w Seminarium Duchownym⁵.

Pierwotnie Hozjusz zamierzał osadzić jezuitów w Elblągu, gdzie mogliby nie tylko prowadzić Seminarium, ale również rozwinąć działalność duszpasterską w kierunku rekatolicyzacji luterańskich mieszczan. Jednakże wnet zrezygnował z tego planu, nie będąc w stanie zagwarantować bezpieczeństwa jezuitom i klerykom, ze względu na wrogą postawę Elblążan w stosunku do katolików⁶.

Potem Hozjusz wziął pod uwagę Barczewo i Braniewo, gdzie istniały klasztory z kościołami, opuszczone przez franciszkanów w dobie reformacji: Bardziej stosowne do celu wydawało mu się Braniewo, ale ostatecznie postanowił poczekać na decyzję nuncjusza papieskiego, Jana Franciszka Commendoniego. Ten poparł plan Hozjusza i gdy przybył do Braniewa, „uznał, że będzie odpowiednie” dla założenia Kolegium Jezuickiego i Seminarium Duchownego⁷. Za Braniewem przemawiały trzy racje: 1) było największym i najlepiej zagospodarowanym miastem na Warmii; 2) było położone blisko Fromborka, gdzie znajdowała się katedra warmińska;

² Ks. S. Załęski, jw. s. 51.

³ Ks. J. Korewa, jw. s. 132. — Archiwum Romanum Societatis Jesu (w skrócie ARSI), Epp. Ext. 2, f. 17.

⁴ Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie (w skrócie ADWO), Descriptio Episcopatus Varmiensis cum suis Parochiis et aliis Sacerdotiis auctore Revmo Martino Cromero Episcopo Varm., B. 1a, f. 251.

⁵ Tego zdania jest Ks. J. Korewa, który w oparciu o dokumenty źródłowe jasno to wykazał w swojej pracy, zwłaszcza w rozdziale ostatnim.

⁶ Ks. J. Korewa, jw., s. 132.

⁷ ARSI, jw.

3) bardziej od Barczewa potrzebowało pomocy jezuitów do zwalczania protestantyzmu, który w Braniewie „wcześniej i głębiej zapuścił korzenie, niż gdziekolwiek na Warmii”⁸.

Wybór Braniewa na ośrodek jezuitski i szkolny na Warmii zaaprobował synod diecezjalny w Lidzbarku, w roku 1565. Znalazło to odbicie w dekretach erekcyjnych Seminarium Duchownego. W pierwszym dekreście z dnia 21 sierpnia 1565 czytamy: ⁹ „Najpierw więc postanowiono, żeby im [jezuitom] został przydzielony klasztor franciszkanów wraz z kościołem w mieście Braniewie, opuszczony i już od kilku lat nie zajmowany przez zakonników. Równocześnie [postanowiono], żeby naprawione było to, co zostało zrujnowane i odbudowane to, co byłoby konieczne i dogodne tak dla ich zakonu, jak i dla użytku samego Seminarium”.

W drugim dekreście erekcyjnym z dnia 16 grudnia 1566 potwierdzono akt nadania poprzedniego i podkreślono prawo własności jezuitów: ¹⁰ „Przede wszystkim klasztor św. Franciszka w Braniewie, pod warunkiem tym, że będzie w nim i miejsce na Seminarium, przez nas został oddany wyżej wymienionemu zakonowi ze wszystkim, co znajduje się w obrębie jego murów, wraz z kościołem, ogrodem, domkami i wszystkimi innymi dobrami i prawami do niego należącymi oraz ze wszystkimi sprzętami tak świętymi i kościelnymi, jak domowymi i bibliotecznymi. Cokolwiek w nim zostało znalezione, albo przez nas naprawione, oddajemy na własność samego Kolegium i zakonu, na mieszkanie i używanie, zakazując jednak alienacji”.

Trzeci dekret erekcyjny z dnia 6 listopada 1568 był uzupełnieniem poprzednich i akcentował niezależność fundacji Kolegium Jezuitskiego od Seminarium: ¹¹ „Gdyby zaś zdarzyło się, że Seminarium zostałoby rozwiązane, albo gdzie indziej przeniesione, albo jego zarząd w jakikolwiek sposób zostałby odjęty Towarzystwu Jezusowemu i klerycy jego nie chodziliby na wykłady do Kolegium (byle tylko sam zakon był gotów dać pracę do jednego i drugiego, według warunków zawartych w dekreście ustanowienia Seminarium), to jednak tak klasztor i kościół, jak i dochody przyznane Kolegium Towarzystwa, pozostaną nienaruszone”.

Gdy jezuita osiedlili się w Braniewie 8 stycznia 1565, okazało się, że klasztor pofranciszkański nie był całkowicie pusty. Mieszkało bowiem w nim dwóch zakonników, kapłan, „choć ten właściwie nie był z tego zakonu” i brat zakonny, franciszkanin. Kapłan po 8 dniach został odesłany do innego klasztoru. Brat imieniem Bernard miał już 80 lat i podczas ogólnego zamieszania, wywołanego przez reformację i ucieczkę zakonników z klasztoru, „jemu przełożeni zlecili troskę o klasztor i wszystkie rzeczy”. Jezuita tolerowali go wśród siebie, zwłaszcza, że tego życzył sobie kardynał Hozjusz „dla słusznych powodów”. Wnet jezuita przekonali się, że nie był on dla nich ciężarem i jak zaświadcza, „prawie przez dwa lata, aż do śmierci, żył spokojnie z naszymi”. Zachowywał się lojalnie

⁸ Ks. J. Korewa, jw., s. 131. — H. Zins: Początki reformacji na Warmii. *Odrodzenie i reformacja w Polsce*. T. 2. Warszawa 1957, s. 53—90.

⁹ ADWO, Archiwum Kapitulne Dok. Kap. L 10. B 1, f. 248. De Seminario Brunsbürgensi, A 89, s. 2—3.

¹⁰ ADWO, Dok. Kap. J 9. B 1, f. 254. A 89, s. 8.

¹¹ ADWO, B 1, f. 251—3. A 89, s. 21—3. Są to kopie, oryginalny dokument nie zachował się.

wobec nich i przed śmiercią wskazał im miejsce, gdzie był ukryty skarbiec ¹².

Klasztor podzielili jezuici na trzy części, na mieszkania dla siebie, na konwikt dla studentów i na pomieszczenie 5 klas szkolnych dla młodzieży świeckiej. Dla szkoły, zwanej *Collegium Hosianum*, przeznaczyli część wschodnią klasztoru, dla konwiktu część północną, a dla siebie część zachodnią. Każda z tych części została oddzielona, jedna od drugiej, specjalną ścianą. Podobnie na trzy części został podzielony i podwórzec względnie dziedziniec zewnętrzny, do swobodnego korzystania każdej grupy użytkowników. Pomieszczenia były obszerne, bo część jezuicka mogła pomieścić 40, a w razie potrzeby i 60 zakonników, zaś konwikt 60—80 studentów ¹³.

Ta właśnie część była przeznaczona początkowo na Seminarium Diecezjalne. Ale wizytator zakonu Franciszek Sunier przekonał Hozjusza, że lepiej będzie, jeśli alumni Seminarium zamieszkają w mieście, w osobnym i wygodnym budynku. Chciał bowiem przyjąć z pomocą studentom świeckim, którzy nie mogli znaleźć dla siebie mieszkania na mieście, z powodu nieprzyjaznej postawy obywateli braniewskich. Działy tu dwa elementy, religijny i nacjonalistyczny. Znaczna część bogatych i wpływowych mieszczan sprzyjała luteranizmowi i wrogo odnosiła się do katolików, a zwłaszcza do jezuitów. Ponadto mieszczenie braniewscy byli przeważnie niemieckiego pochodzenia i niechętnie patrzyli na studentów polskich, masowo napływających do *Collegium Hosianum*. Nie chcieli ich przyjmować na mieszkanie, lub żądali od nich wygórowanych opłat. Taki stosunek mieszczan braniewskich zrażał przybywających studentów, którzy zaczęli wycofywać się z *Collegium Hosianum*.

Ten stan rzeczy mógł fatalnie zaciążyć na rozwoju szkół jezuickich w Braniewie, a nawet na losach samego Kolegium Jezuickiego. Jezuici dobrze rozumieli, że jeśli nie zaradzą potrzebom mieszkaniowym studentów, „z wielką szkodą dla naszej szkoły sami odejdą lub przeniosą się do Niemiec, albo gdzie indziej, do innych miejscowości, zarażających zgubnymi herezjami”. Aby temu zapobiec, za zgodą Hozjusza jezuici zdecydowali się odstąpić część klasztoru na konwikt dla studentów. Znaczną grupę konwiktorów Hozjusz „żywił niemałymi wydatkami i nie znajdował w mieście odpowiedniego domu” dla nich. Jezuici przyjęli ich do konwiktu, bo jak się wyrazili, „nie mogliśmy się uchylić od tego, aby ich nie przygarnąć do tej części klasztoru, jednakże bez jakiegokolwiek pomniejszenia praw Kolegium. Była bowiem nadzieja, że po śmierci kardynała zakon odzyska jego używanie”. Ale wbrew temu przypuszczeniu, chociaż Hozjusz wyjechał do Rzymu i przestałłożyć na ubogich studentów, w klasztorze nadal istniał konwikt dla studentów ¹⁴.

Wraz z klasztorem jezuici przejęli także jego majątek, którego niepoślednią częścią była biblioteka pofranciszkańska, dość liczna i dość dobrze zaopatrzona. Spisu książek dokonał sam Marcin Kromer, podówczas kanonik-kantor Kapituły Warmińskiej, wielki zwolennik sprowadzenia jezuitów na Warmię i założenia Seminarium Duchownego. Oczywiście, jego

¹² ADWO, Brevis historica informatio de origine Collegii Brunsbergensis Societatis Jesu. s. 4.

¹³ Tamże, s. 5, 14—15.

¹⁴ Tamże, s. 15.

spis książek nie zawiera pełnego opisu bibliograficznego według wymogów dzisiejszych. Ale w znacznej większości można je dość łatwo zidentyfikować co do ich autorów i tytułów. Przy żadnej książce nie podano jednak miejsca i roku wydania, a przy niektórych nawet tytułu dzieła. W załączonym niżej wykazie tych książek tytuły niezidentyfikowane zostały umieszczone w cudzysłowie.

Wszystkie druki Kromer zestawil według podziału nie zawsze logicznego, dokonanego, zdaje się, dawniej przez bibliotekarza franciszkańskiego. Ze względu na powagę autora rękopisu pozostawiamy podział książek na grupy bez zmian zasadniczych, jedynie w ramach poszczególnych grup zachowujemy dokładniejszy porządek alfabetyczny¹⁵.

Dział pierwszy, nie zatytułowany, zawiera głównie dzieła Ojców i Doktorów Kościoła:

- Albertus Magnus s.: Compendium theologiae veritatis.
 De laudibus Mariae.
 De officio Missae.
 Enarrationes in Evangelium s. Joannis.
 Paradisus animae.
 Ambrosius s.: Opera.
 Anselmus de Cantenbury s.: Opera.
 „Appiarius”? może Appianus.
 Augustinus Aurelius s.: Opera.
 Bernardinus de Bustis: Defensorium Montis pietatis contra figmenta omnia emule falsitatis.
 Bernardus Claravallensis s.: Opera.
 Bernardus Claravallensis s. et Gilbertus de Holandia: Sermones super Cantica cantorum.
 Biblia sacra.
 Bonaventura s.: Opera.
 Canisius Petrus s.: Parvus Catechismus catholicorum.
 2 egz. tego katechizmu w tłumaczeniu niemieckim.
 Cassiodorus Senator: De anima rationali.
 In psalterium expositio.
 Ciprianus Caecilius s.: Opera.
 Didymus: De Spiritu Sancto.
 Dionysius Carthusianus: „Varia opuscula spiritualia”.
 Dionysius Pseudo-Areopagita: Opera.
 De quattuor hominis novissimis.
 Ephrem Syrus s.: Opera.
 Expositio canonis Missae.
 Expositio hymnorum ecclesiasticorum.
 Ficinus Marsilius: De religione christiana et fidei pietate opusculum.
 „Glossa ordinaria super biblia”.
 Gregorius Nazianzenus s.: Opera.
 Guilelmus de Gouda: Expositio mysteriorum Missae et verus modus celebrandi.
 Guillermus Arvernus: Rhetorica divina.
 Hermelin Felix: Opuscula et tractatus.
 Hieronymus s.: Opera.
 Hilarius Pictaviensis s.: Opera.
 Holcot Robertus: Super Sapientiam Salomonis.
 Hollen Gotschalculus: Praeceptorium divinae legis.
 Hugo Carthusianus: „De triplici via ad sapientiam”.
 Hugo a Sancto Caro: Postilla in universa biblia iuxta quadruplicem sensum.
 Hugo de Sancto Victore: Opera.
 Irenaeus s.: Adversus Valentini et similium gnosticorum haereses.

¹⁵ ADWO, B 1, f. 280—3.

- Isidorus Hispalensis s.: De responsione mundi et de astrorum ordinatione.
De summo bono.
Etymologiae vel Etymologiarum libri XX.
Joannes Chrysostomus s.: Opera.
Joannes Damascenus s.: De orthodoxa fide liber. In hoc opere contenta Theologia Damasceni quattuor libris explicata.
Joannes de s. Geminiano: „Summa de similitudinibus rerum”.
Joannes de Tambaco: Consolatio theologiae.
Lactantius Firmianus: Opera omnia.
Lumen animae seu liber moralitatum.
Martinus de Laudano Carthusianus: „Epistola ad novitios”.
Nicolaus de Cusa: Opuscula varia.
Nicolaus de Gorran: Postilla super epistolas sancti Pauli.
Nicolaus de Lyra: Postilla super totam Bibliam cum additionibus Pauli Burgensis.
Origenes Adamantius: Opera.
Pelbartus de Themeswar: Expositio psalmorem et canticorum ecclesiasticorum.
Petrus de Alliaco: „In psalms poenitentiales”.
Tractatus et sermones.
Philippus Presbiter: „Scripta”.
Philon Judaeus Alexandrinus.
„Quadruvium ecclesiae”.
Rainerius de Pisis: Pantheologia seu Summa universae theologiae.
Raymundus Eremita s.: Opuscula et litterae.
Rupe Alanus de: De psalterio Virginis Mariae.
„Triginta excellentiae”.
Rupertus Tuitiensis: „In 6 prophetas posteriores”.
Sixtus IV Papa.
Theophylactus: In quattuor evangelia enarrationes.
In omnes D. Pauli epistolas enarrationes.
Vincentius Bellovacensis: „De gratia B. Virginis et laudibus eiusdem”.
„Vocabularius theologicus”.
Zacharias Chrysopolitanus: In unum ex quattuor sive De concordia evangelistarum libri IV.

Dział drugi, zatytułowany *Scholastici*, obejmuje dzieła scholastyków średniowiecznych:

- Albertus Magnus s.: Super Sententias.
Alexander de Hales.
Antoninus Florentinus s.: Summa theologica.
Bartholomaeus Sibylla: Speculum peregrinarum quaestionum.
Biel Gabriel: Super IV libros Sententiarum.
Bonaventura s.: Commentarius in quartum librum Sententiarum.
Bruleser Stephanus: In magistrum Sententiarum.
„Califodina cum supplemento”.
„Compendium Irtini”.
Duns Scotus Joannes: Quaestiones in quattuor libros Sententiarum.
Durandus de S. Porciano: In quattuor libros Sententiarum.
„Epitome problematum in IV libros Sententiarum”.
Ficinus Marsilius: Super magistrum Sententiarum.
Gerson Joannes: Opera.
Guillelmus de Occam: Quodlibeta septem — Tractatus de sacramento altaris.
Super quattuor libros Sententiarum.
„Guillelmus Worill: Super primum librum Sententiarum”.
Guillermus Arvernus: Opera de fide, legibus etc.
Henricus Gorichem: Conclusiones in libros magistri Sententiarum.
Herveus Natalis Brito: In magistrum Sententiarum.
Holcot Robertus: Super IV libros Sententiarum.
Joannes Maior: In I et IV librum Sententiarum commentarii.
Joannes Parisiensis: De potestate regia et papali.
Ludovicus de Prussia (Wolgemuth): Trilogium animae.
„Ludovicus Vivaldus: Opus regale”.

„Nicolaus Demsius: Super Sententias”.
 Nicolaus de Lyra: „Opusculum de corpore Christi”.
 Orbellis Nicolaus de: Expositio in IV Sententiarum libros Petri Lombardi.
 Paulus Scriptoris de Willa: Lectura super Joannem Duns Scotum in I librum Sententiarum.
 Pelbartus de Themeswar: Stellarium coronae Virginis Mariae.
 Petrus de Alliaco: Quaestiones super libros Sententiarum.
 Petrus de Bergamo: Tabula super omnia opera Thomae de Aquino.
 Petrus Lombardus: Sententiarum libri IV, cum conclusionibus Henrici Gorichem.
 Petrus de Palude: „De causa immediata ecclesiasticae pietatis”.
 Richardus de Mediavilla: Commentum super quartum librum Sententiarum.
 Sprenger Jacobus et Institoris Henricus: Malleus maleficarum.
 Thomas de Aquino s.: De veritate catholicae fidei contra errores infidelium.
 Quaestiones disputatae.
 Scriptum super primo libro Sententiarum.
 Summa theologica.
 Thomas de Argentina: Scripta super quattuor libros Sententiarum.
 „Tractatus de potestate papali et regali, incerto auctore”.

Dział trzeci, *Controversiae* liczy tylko 5 pozycji o treści apologetycznej i polemicznej:

Alphonsus de Spina: Fortalitium fidei.
 „Confutatio Haebreorum et aliorum”.
 Fabri Joannes: „Contra dogmata Lutheri” — może: Antilogiarum M. Lutheri Babylonia.
 Jacobus de Paradiso: De valore missarum pro defunctis.
 Pharetra fidei catholicae.

Dział czwarty, *Sermones*, należy do obfitszych i obejmuje dzieła wybitnych kaznodziejów:

Albertus de Padua: Expositio evangeliorum dominicalium et festivalium.
 Antonius de Bitonto.
 Antonius de Vercellis: Sermones quadragesimales de XII mirabilibus christianae fidei excellentiis.
 „Augustinus Idunensis: Speculum sermonum”.
 „Augustinus de Leonissa: Sermones super orationem dominicam”.
 Barletta Gabriel: Sermones adventuales, quadragesimales et de sanctis.
 Bernardinus de Bustis: Mariale.
 Rosarium sermonum.
 Bernardinus Senensis s.: Sermones de evangelio aeterno.
 Biel Gabriel: Sermones de tempore et de sanctis.
 Caracciolus Robertus: Sermones.
 Cherubini de Avigliano: Quadragesimale et de tempore, pars aestivalis.
 Corona Beatae Virginis Mariae.
 „Destructorium vitiorum”.
 Dominicus Bollandus: De conceptione Beatae Virginis Mariae.
 Ephrem Syrus s.: Sermones selecti.
 Franciscus de Mayronis: Quadragesimale.
 Sermones de sanctis.
 „Quadragesimale: Gemma fidei”.
 „Quadragesimale: Gemma salutis”.
 „Gerardus: De B. Virgine”.
 Gritsch Joannes: Quadragesimale.
 Guillermus Parisiensis: Postilla super epistolas et evangelia.
 Homiliarius doctorum a Paulo Diacono collectus.
 Hugo de Prato Florido: Sermones.
 Jacobus de Voragine: Sermones.
 Joannes de Aquila: Sermones quadragesimales.
 Joannes de Bromyard: Summa praedicatorum.

- Joannes Gailer: Sermones de oratione dominica et Navicula poenitentiae sermonum.
 Joannes Ravennatensis: „In passione Domini”.
 Joannes de Verdena: Sermones *Dormi secure* de tempore et de sanctis.
 „Jodoci Klichtovaei: Sermo de B. Virgine”.
 Jordanus de Quedlinburg: Sermones de tempore.
 Lochmaier Michael: „Sermones de sanctis”.
 Leonardus de Utino: Sermones.
 Meffreth: Sermones de tempore et de sanctis.
 Melber Joannes: Vocabularius praedicatorum.
 Michael de Hungaria, Sermones de sanctis, *Biga salutis* nuncupati.
 Sermones praedicabiles per totum annum.
 Sermones de tempore, de sanctis et quadragesimale.
 „Morgenstein Gregorius: Sermones contra omnem mundi perversum statum”.
 Nicolaus de Blonie: Sermones de tempore et de sanctis.
 „Nicolaus de Niise”.
 Nider Joannes: Sermones totius anni de tempore et de sanctis cum quadragesimali.
 „Olivarii Malardi: Sermones dominicales. Eiusdem Sermones alii”.
 „Opus super evangelia quadragesimae”.
 „Panetii Sermones”.
 „Panis cotidianus de tempore”.
 Paratus: Sermones de tempore et de sanctis.
 Pelbartus de Themeswar: Sermones Pomerii de tempore.
 Petrus Chrysologus s.: Sermones extraordinarii.
 Peregrinus: Sermones de tempore et de Sanctis.
 Petrus de Hieremia: Sermones varii.
 Petrus de Palude: Sermones *Thesauri novi* quadragesimales.
Thesaurus novus: Sermones de sanctis et de tempore.
 „Philippus de Bronnerde: Opus trivium perutilium materiarum praedicabilium”.
 „Postillae maiores totius anni”.
 Pseudo-Bonaventura: Sermones de tempore et de sanctis.
 Spiera Ambrosius de (Ambrosinus Tarvisinus): Quadragesimale de floribus sapientiae.
 „Sylvestri Bedemontani Sermones sive Aurea Rosa”.
 „Vilelmi Sermones”.
 Vincentius Ferrerius s.: Sermones.
 Wann Paulus: Sermones de tempore.

Dział piąty, *Jus et casus* zawiera książki, dotyczące prawa i teologii moralnej:

- „Alexandri Confessionale”.
 Angelus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae.
 Antoninus Florentinus s.: Confessionale.
 Ariostis Alexander de: Enchiridion seu Interrogatorium confessorum.
 Astesanus: Summa de casibus.
 Baptista de Salis: Summa casuum conscientiae.
 Bartholomaeus Brixiensis: Casus decretorum.
 Bartholomaeus a S. Fausto: Speculum confessoriorum et paenitentium.
 Bartolus de Saxoferrato: Super parte I—II Digesti novi.
 Super parte I—II Digesti veteris.
 Super I parte Infortiati.
 Super II parte Infortiati.
 Burchardus Joannes: Modus ordinarius celebrandi Missae.
 Calderinus Joannes: Tabula decretorum.
 Chaimis Bartholomaeus de: Confessionale.
 Codex iuris.
 „Concordantiae decretalium”.
 Decisiones Rotae Romanae.
 Dominicus de Sancto Geminiano: Super sexto Decretalium.
 Ferrariis Joannes Petrus de: Practica nova iudicialis.

„Formularium instrumenti”.
 „Hugo Super regulam Augustini”.
 Jacobus de Gruytrode: Lavacrum Conscientiae.
 Jacobus Philippus de Bergamo: „Interrogatorium”.
 Joannes Andreae: „Mercuriale”.
 Joannes de Lapide (Heynlin): Resolutorium dubiorum circa celebrationem Missarum occurrentium.
 Joannes Nivillecensis: Concordantiae Bibliorum et Canonum.
 „Jus canonicum totum”.
 „Liber Decretalium cum repertorio”.
 Lochmaier Michael: Parochiale curatorum.
 Margarita decretalium.
 „Matthaei Dechannis Confessionale” (może: Bartholomaei de Chaimis)
 „Nicassii de Werde: Explicatio arborum trium consanguinitatis”.
 Petrus Ravennatensis: Compendium iuris canonici.
 Pseudo-Thomas de Aquino: Confessionale sive de modo confitendi et de puritate conscientiae.
 Raymundus de Pennaforte s.: Summa iuris.
 Roffredus ab Epiphanio: Libelli de iure canonico.
 „Scrutinium Scripturarum”.
 Stella clericorum.
 „Sylvestri Summa”.
 Tudeschis Nicolaus de: Lectura super quinque libros Decretalium.
 „Umberti Super regulas D. Augustini”.
 „Volumen iuris cum casibus Bartoldi et Angeli”.

Dział szósty i ósmy obejmuje dzieła z zakresu historii Kościoła powszechnego i partykularnego oraz z zakresu geografii i historii świeckiej, przeważnie starożytnych pogańskich autorów. Działy te są zatytułowane: *Historici sacri* i *Historici profani*.

I.

Antoninus Florentinus s.: Chronicon.
 Beda Venerabilis s.: Historia ecclesiastica gentis Anglorum.
 Breidenbach Bernardus de: Peregrinatio in terram sanctam.
 Caesarius de Heisterbach: Dialogus miraculorum.
 Cassiodorus Senator: Historia ecclesiastica tripartita.
 Eusebius Caesariensis: Historia ecclesiastica.
 „Exempla virtutum et vitiorum”.
 Hieronymus s.: Vitae sanctorum patrum.
 Jacobus de Voragine: Legenda sanctorum, quae lombardica nominatur historia.
 „Joannis de Capua Directorium humanae vitae”.
 „Marci Marulli Exempla”.
 Petrus Comestor: Historia scholastica.
 Victor Decimus de Wita: Historia persecutionis Africanae Provinciae.
 Vincentius Bellovacensis: Speculum historiale.

II.

Apollodorus: De origine deorum.
 Camers Joannes: Enarrationes in C. Solinum et L. Florum.
 „Erasmus: Stella de Borussiae antiquitatibus”.
 Florus Lucius Annaeus: Rerum Romanarum libri IV.
 Hegesippus.
 Jacobus Philippus de Bergamo: Supplementum chronicarum.
 Plinius Caius Secundus: Historia naturalis.
 Plutarchus: Vitae illustrium virorum latine.
 Ptolemaeus Claudius: Cosmographia latine, interprete Jacobo Angelo.
 Theatrum Geographiae libri VIII.
 Pomponius Laetus: De Romanorum legibus libellus.
 Rolewinck Werner: Fasciculus temporum.
 Sabellicus Marcus Antonius Coccius: De vetustate Aquileae.
 Rerum Venetarum decades.

Sallustius Crispus Caius: Opera id est Bellum Catilinarium et Iugurthinum.
 Strabo: Rerum Geographicarum libri XVII.
 Suetonius Caius Tranquillus: Vitae XII Caesarum, cum commentario Philippi Beroaldi.
 Tacitus Caius Cornelius.
 Tucidides.
 Valerius Maximus.
 Volaterranus Raphael: Commentariorum Urbanorum octo et triginta libri.

W dziale siódmym *Profani Philosophici* są wymienione różnej jakości utwory filozoficzne, napisane w średniowieczu i w wieku XVI:

Albertus Krantz: Institutiones logicae.
 Albertus Magnus s.: De anima.
 Andree Antonius: Scriptum aureum super Metaphysicam Aristotelis.
 „Archangeli Mercenarii Dilucidationes in obscura Aristotelis et Averrois”.
 Aristoteles: Logica nova; Copulatio Novae logicae Aristotelis.
 Bartholomaeus de Usingen: Parvulus logicae.
 Beda: Repertorium auctoritatum Aristotelis et aliorum philosophorum.
 Boethius Anicius Severinus: Arithmetica.
 Bovilus Carolus: De numeris.
 „Cursus Parisiensis”.
 „Cursus philosophiae secundum viam Scoti supra”.
 „Cypriani Leonitii Tabulae”.
 Duns Scotus Joannes: De rerum principio tractatus.
 Philosophia naturalis.
 Quaestiones in Aristotelis Metaphysica.
 Glogoviensis Joannes: Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Petri Hispani.
 „Joannis de Magistris Quaestiones super naturalem philosophiam”.
 Joannes Peckham: Perspectiva communis.
 Joannes Regiomontanus (Müller): Ephemerides.
 Joannes de Sacrobusto: Opus sphaericum cum figuris.
 „Joannis Stadii Tabulae aquabilis et apparentis motus orbium caelestium”.
 „Joannis Stoflerini Astrolabium”.
 „Joannis Tructer Summa logicae et Breviarium”.
 „Joannis Veronensis Viridarium mathematicum”.
 Orbellis Nicolaus de: Cursus librorum philosophiae naturalis.
 Summula philosophiae rationalis.
 Petrus de Alliaco: Super libros Meteorum Aristotelis.
 „Petri Tartareti Quaestiones super Aristotelem”.
 Pitatus Petrus: Compendium mathematicum.
 Plutarchus: Opera philosophica.
 Themistius: Paraphrases in Aristotelem.
 Theophrastus: Historia plantarum.
 Vincentius Bellocensis: Speculum morale.
 Speculum naturale.

W dziale dziewiątym, *Oratores*, mamy wyliczone tylko trzy dzieła mówców starożytnych, a w dziale dziesiątym i ostatnim, zatytułowanym *Poetae*, mamy zestawione nawiska dawnych poetów, przeważnie bez wymienienia ich dzieł:

I.

Accursius Bonus: Compendium elegantiarum Laurentii Vallae.
 Cicero Marcus Tullius: Opera.
 Quintilianus Marcus Fabius.

II.

„Actores octo”.
 Apollinarius: Analecta poetarum grecorum.
 Baptista Mantuanus: In Robertum Severinatem panegyricum carmen.
 Epigrammata ad Falconem.

Boccaccio Joannes: De poeticis fabulis.
 Cato.
 Catullus Caius Valerius.
 Carolus Sydonius.
 Claudianus Claudius.
 Horatius Flaccus Quintus: Opera cum commentariis...
 Juvenalis Decimus Junius: Satirae cum commentariis...
 Lucanus Marcus Annaeus: Pharsalia cum commentariis...
 Margarita poetica.
 Orphaeus Latinus: Argonautica.
 Persius Flaccus Aulus.
 Seneca Lucius Annaeus: Tragoediae.
 Statius Papinius Publius: Sylvarum libri V.
 Thebaidos libri XII.
 Achilleidos libri II.
 Terentius Afer Publius: Comoediae sex cum commentariis...
 Tibullus.
 Vadianus Joachim: „De poetica”.
 Valerius Flaccus: Argonauticon libri VIII.

Oprócz klasztoru jezuici otrzymali także na własność kościół pofranciszkański. Od dawna nie konserwowany kościół wymagał pilnej reperacji. Uchwałą synodu lidzbarskiego z roku 1565 na naprawę dachu kościelnego i innych uszkodzeń przeznaczono dochody z beneficjów, ufundowanych przez kanonika warmińskiego Tomasza Wernera († 1498), wynoszące 1000 marek, następnie około 300 marek z legatów dziekana kapitulnego we Fromborku Leonarda Niderhoffa († 1545) i około 30 marek z oszczędności cmentarza św. Jana za murami miasta Braniewa¹⁶.

Kościół klasztorny jezuici przejęli razem z jego inwentarzem, który był nie do pogardzenia. Obejmował on następujące przedmioty i paramenty kościelne:¹⁷

Naczynia

- 12 kielichów (8 z patenami) pozłacanych lub cynowych.
- 2 puszki srebrne pozłacane, jedna większa, druga mniejsza.
- 2 monstrancje mosiężne pozłacane (jedna rozkręcona).
- 1 naczynie małe na oleje św., srebrne pozłacane.
- 4 pacyfikaly srebrne, 2 pozłacane.
- 7 ampulek, 2 srebrne, a 5 cynowych.
- 3 kadzielnice, 1 srebrna, 2 mosiężne, zepsute.
- 1 lampa wieczna, mosiężna.
- 2 naczynia mosiężne, jedno na wodę święconą, drugie na kadzidło.
- 2 kociołki miedziane, jeden na wodę święconą, drugi na воск stopiony.
- 1 lawaterz mosiężny.
- 2 miednice mosiężne.
- 4 czarki cynowe.
- 13 flakonów na kwiaty.

Szaty liturgiczne

- 34 ornaty z adamaszku, jedwabiu lub płótna. W większości były haftowane złotą lub żółtą przędzą. Były to hafty ornamentacyjne i figuralne, przedstawiające różne, ptaki, lanie, lwiatka i sceny z życia Matki Boskiej, zwłaszcza Bolesnej i Jezusa Ukrzyżowanego. Na niektórych ornatach, jak zaznacza Kromer, „były różne obrazy artystycznie wykonane”.

¹⁶ ADWO, B 1, f. 250. Dok. Kap., L 10.

¹⁷ ADWO, B 1, f. 244—8.

- 1 kapa „utkana ze złota i jedwabiu włochatego”.
 - 63 alby.
 - 7 komż.
 - 62 humerały z 38 dodatkami: częściowo z płótna, w większości jednak z jedwabiu o różnych kolorach. Niektóre były pięknie haftowane złotą lub srebrną przędzą. Nieraz wyhaftowane były słowa lub litery symboliczne, a na jednym było wyszyte i utkane perłami imię Jezus.
 - 56 puryfikaterzy.
 - 48 korporalów.
 - 28 burs na korporały.
 - 22 palki.
 - 28 nakryć kielichowych.
 - 11 ręczników.
 - 48 obrusów ołtarzowych z różnymi haftami i frędzlami.
 - 20 obrusów na balaski do komunii św.
 - 35 antepediów z adamaszku, arrasu lub jedwabiu, zdobnych w hafty różnokolorowe, ornamentacyjne i figuralne (np. ptaszki, lwiatka). 16 antepediów było z płótna lnianego, mniej ozdobnych, częściowo zużytych, przeznaczonych na dni powszednie i na okres Wielkiego Postu.
- Różne zasłony i płótna na stopnie ołtarzowe i na katafalk.

Szafy i skrzynie

- 2 szafy, jedna podłużna na przechowywanie mniejszych skrzynek z rzeczami kościelnymi i druga „z tyłu ołtarza, w której przechowują się ornamenty”.
- 1 skrzynia wyłożona żelaznymi płytami.
- 4 skrzynie na alby, ornaty, antepedia i inne.
- 7 skrzynek dla przechowywania różnych drobiazgów.

Różne sprzęty

- 1 kula mosiężna do ogrzewania rąk, nieco nadwyrężona.
- 43 lichtarze mosiężne, cynowe lub drewniane. Z tych 14 było dla przyozdobienia Grobu Pańskiego oraz do zapalania świec podczas podniesienia i wystawienia Najśw. Sakramentu. Inne stały na ołtarzach lub były zawieszane przy ołtarzach i pulpitych dla kantorów lub służyły do oświetlania kościoła na czas zimowy i we wczesnych godzinach porannych.
- 2 krzyże, jeden wielki, mosiężny i pozłacany, na podstawie cynowej, drugi mniejszy, drewniany, do ołtarza.
- 1 dzwon duży na wieży, którym dawano znak na Mszę św.: laudesy lub nieszpory.
- 6 dzwoneczków małych przy ołtarzach do posługiwania się przy Mszy św.
- 6 mszałów, trzy do codziennego użytku, a trzy „pozlacane z kosztownymi i artystycznymi registrami”.
- 4 chorągwie, z tych dwie z czerwonego jedwabiu miały złotem wyhaftowane imię Jezus i herb Kardynała Hozjusza.
- 8 rzeźb, z tych jedna z alabastru przedstawiała Chrystusa Ukrzyżowanego z Matką Boską i św. Janem, druga Przemienienie Pańskie, trzecia św. Franciszka, a innych 5 figur było pozłacanych.
- 5 dużych obrazów na płótnie ze scenami Obrzezania, Ostatniej Wieczerzy, Ukrzyżowania, Zmartwychwstania i Zesłania Ducha św.
- 1 obraz na desce, przedstawiający Przemienienie Pańskie.
- 2 „agnuski” (Agnus Dei), jeden zamknięty w srebrze i szkle poświęcony przez papieża Grzegorza XIII.

Ornamenty

- 2 korony z pereł i złotych listków dla Dzieciątka Jezus i Matki Boskiej.
- 3 sukienki dla Dzieciątka Jezus.
- 2 sukienki dla Najśw. Sakramentu.
- 3 ornamenty do żłobka na Boże Narodzenie (wymalowane Imię Jezus, baranek utkany z pereł).

Ornamenty te wskazują, że już za czasów kardynała Hozjusza urządzano po kościołach szopki na Boże Narodzenie. Podobnie, jak to wyżej było wspomniane, już w wieku XVI urządzano w kościołach także Groby Pańskie w Wielkim Tygodniu.

Jak wynika ze wszystkich przedstawionych materiałów, sprowadzeni na Warmię jezuita zostali dość obficie zaopatrzeni przez Kardynała Stanisława Hozjusza. Otrzymali bowiem na własność klasztor i kościół po franciszkański w Braniewie, które zostały odrestaurowane za fundusze diecezjalne. Obejmując je, zastali nie tylko puste ściany, ale tak klasztor, jak i kościół posiadały zasobne inwentarze, które przejęli do swojego użytku. To ogromnie ułatwiało jezuitom start do pracy nauczycielskiej, wychowawczej i duszpasterskiej na Warmii. Jak przed przybyciem do Diecezji Warmińskiej jezuita mieli duże opory i kilkakrotnie odkładali decyzję wyjazdu do Prus, tak po osiedleniu się w Braniewie, mimo zewnętrznych przeciwności, nie myśleli rezygnować z placówki braniewskiej i coraz bardziej doceniali jej znaczenie. Stała się ona dla nich głównym ośrodkiem działalności w północnych dzielnicach Rzeczypospolitej Polskiej, a także w północnej części Europy.

* * *

Erekcja Seminarium Duchownego na Warmii nastąpiła 21 sierpnia 1565, na synodzie diecezjalnym w Lidzbarku¹⁸. Dekret erekcyjny podpisali: Kardynał Jan Franciszek Commendone, nuncjusz papieski w Polsce, Kardynał Stanisław Hozjusz, biskup warmiński i Samson z Woryn, kanonik Kapituły Katedralnej we Fromborku. W swojej treści zasadniczej dekret ten brzmiał: „Po długich zatem i licznych rozważaniach, wobec istnienia tak wielkiego braku kapłanów i sług Bożych, w obecności Jana Franciszka Commendoniego, Kardynała św. Kościoła Rzymskiego, legata a latere Papieża i Stolicy Apostolskiej do Króla Polski i wszystkich dominiów podległych jego majestatowi, powszechnym i jednogłośnym zdaniem wszystkich obecnych zostało erygowane [Seminarium] dla tejże Diecezji i wydało się, że będzie wielkim pożytkiem dla tej sprawy i ozdobą, jeśli troskę, pracę i staranie powierzy się Towarzystwu Jezusowemu, z powodu pobożności członków tego zakonu, świętości życia i niezwyklego wykształcenia, w połączeniu ze szczególną zręcznością w wychowaniu młodzieży do pobożności i w zaprawianiu do nauki, których przed kilkoma miesiącami tenże Kardynał warmiński pozyskał z różnych i odległych krajów”.

Pierwotnie Seminarium Duchowne miało się mieścić w klasztorze po franciszkańskim w Braniewie, który otrzymali jezuita na własność. Tam miało być pomieszczenie na 24 kleryków, z których 16 miał prezentować biskup warmiński, a 8 Kapituła Katedralna. Wnet jednak zrezygnowano z klasztoru, odstępując jego część przeznaczoną dla kleryków na konwikt młodzieńców świeckich, studiujących w *Collegium Hosianum*. Natomiast na Seminarium Duchowne obrano budynek Bractwa Kapłanów, który znajdował się naprzeciw klasztoru, w pobliżu kościoła parafialnego¹⁹.

Z powodu nieprzyjaznej postawy mieszczan braniewskich i wrogiej propagandy protestanckiej, w pierwszym roku istnienia Seminarium zgło-

¹⁸ F. Hipler [ed.]: *Constitutiones Synodales Warmienses, Sambiensis, Pomesanienses, Culmenses, necnon provinciales Rigenses. Brunbergae 1899 s. 35.*

¹⁹ E. Brachvogel, jw., s. 5.

siło się tylko 10 kandydatów. Ale już w roku następnym więcej było zgłoszeń niż miejsc w Seminarium. Trudności materialne sprawiły, że przez kilkanaście lat nie można było przyjąć kandydatów do pełnej liczby miejsc w Seminarium. Dlatego w tym czasie ilość kleryków wahała się od 17 do 20. Widać to z następującego zestawienia: ²⁰

W roku	1567	było kleryków	10
„	1568	„	24
„	1571	„	17
„	1572	„	19
„	1573	„	17
„	1574	„	18
„	1575	„	18
„	1577	„	18
„	1585	„	20

Pod względem życia duchownego jezuici wystawiają pochlebłą opinię alumnom Seminarium Duchownego, że są pilni i zdolni, że mają piękne charaktery oraz że pobożnością i skromnością wyróżniają się spośród wszystkiej młodzieży studiującej w Braniewie. Obszerną relację o zachowaniu się kleryków braniewskich napisał do generała św. Franciszka Borgiasza Jan Zanthen: „Sprawują się oni dobrze i ćwiczą gorliwie w każdym rodzaju cnoty i bez wątpienia czynią postępy, zwłaszcza gdy dwóch z naszych czuwa nad nimi nieustannie i wychowuje ich na wzór Seminarium Rzymskiego, z reguł którego mają przepisane ustawy. I jest zaiste rzeczą dziwną, że gdy na początku byli bardzo nieliczni, którzy by chcieli zapisać się do tego instytutu, przestraszeni obelgami niektórych ludzi niegodziwych, to teraz wielu jest, którzy usilnie nalegają, aby byli włączeni do ich liczby” ²¹.

Na czele Seminarium Duchownego stał rektor, który był równocześnie rektorem Kolegium Jezuickiego. Obarczony licznymi obowiązkami zakonnymi i klasztorными nie mógł bezpośrednio zajmować się wychowywaniem kleryków diecezjalnych. Właściwym więc wychowawcą kleryków był mianowany przez rektora prefekt, zwany później regensem. Obowiązki prefekta określały Konstytucje Seminarium, ogłoszone przez Hozjusza w roku 1566 ²². Do tych przepisów prowincjał jezuitów Wawrzyniec Maggio napisał szczegółowe instrukcje dla prefekta pt. *Officium Praefecti Seminarii Episcopalis Brunsbergensis*. Są one interesujące z tego względu, że pozwalają nam poznać ducha, jaki kształtował wewnętrzne życie Seminarium Duchownego w Braniewie ²³.

Prefekt nie był niezależny w spełnianiu swej funkcji, podlegał bowiem rektorowi i prowincjałowi i miał się kierować ich wskazaniem. Na początku każdego miesiąca, a więc bardzo często, miał przysyłać prowincjałowi sprawozdanie o stanie i rozwoju Seminarium. Do pomocy otrzy-

²⁰ ARSI, Germania kod. 80 f. 38. Kod. 134 f. 335. Kod. 136 f. 378. Kod. 140 f. 89. Kod. 152 f. 19. Kod. 153 f. 274. Kod. 154 f. 179, 237a. Kod. 155 f. 11a, 91. Kod. 164 f. 155.

²¹ ARSI, Kod. 140 f. 89.

²² ADWO, Constitutiones Seminarii Ecclesiastici Brunsbergae ab Illmo et Rmo D. D. Stanislao Hosio S. R. E. Cardinali et Episcopo Varmien. ac V. Capitulo eiusdem Ecclesiae fundati, promulgatae A.D. 1566. Dok. Kap. S 9. — B 1, f. 268—272. A 89, s. 35—48.

²³ ARSI, Lithuania kod. 33 nr 20.

mał socjusza, którego miał poinstruować o jego powinnościach i o sposobie obcowania z klerykami we wszelkich okolicznościach. Socjusz we wszystkim był zależny od prefekta, któremu obowiązywał był zdawać relację z wykonywania swoich obowiązków. W razie potrzeby obydwoj mieli się wspólnie naradzać „nad słusznym wychowaniem alumnów, wystrzegając się pilnie tego, aby nie było przekroczenia miary w poufałości i poślizliwości, albo w surowości i rygorze względem niektórych, by inni nie byli obrażeni”. Jeśliby socjusz był niedbały lub nie nadawał się do swojej funkcji, prefekt miał poinformować o tym rektora i domagać się jego wycofania i mianowania nowego.

Pracując w Seminarium i mieszkając z klerykami, obydwoj nie przedstawiali być zakonnikami i obowiązyani byli do zachowania reguły zakonnej, do regularnej spowiedzi wobec spowiednika klasztornego, do udziału w ćwiczeniach, konferencjach i rekolekcjach wspólnie z braćmi zakonnymi. Nie mogli jednak czynić tego równocześnie, gdy w Seminarium byli klerycy, ale pojedynczo na zmianę.

Do obowiązków prefekta należało przede wszystkim wychowywanie alumnów i zaprawianie ich do pobożności i dyscypliny kościelnej. Co tydzień miał głosić klerykom konferencję duchowną, a codziennie miał czuwać nad zachowaniem przez nich regulaminu seminaryjnego. Na początku roku akademickiego alumnom, zwłaszcza nowo przyjętym, odczytywał statuty seminaryjne, a następnie przeprowadzał z nimi rekolekcje kilkudniowe, zakończone spowiedzią generalną.

Po wstąpieniu do Seminarium Duchownego każdy alumn musiał złożyć wobec świadków uroczyste przyrzeczenie według formuły zatwierdzonej przez Kardynała Hozjusza i Kapitułę Katedralną²⁴. Brzmienie jej było następujące:

„Ja NN po zapoznaniu się z świętym celem Seminarium w Braniewie, dobrowolnie i ochotnie podporządkowuję się jego ustawom i konstytucjom. Obiecuję, że w nim pilnie będę się przykładał do pobożności i dobrych obyczajów, do nauki chrześcijańskiej i innych nauk pożytecznych. Obiecuję, że dopóki będę żył, wytrwam w religii katolickiej, jaką wyznaje Święty Kościół Rzymski oraz że pozostanę w tymże Seminarium i Biskupstwie i nie odejdę z niego pod jakimś pretekstem lub pozorem, chyba za wyraźną zgodą mojego Biskupa Warmińskiego, wówczas żyjącego i Kapituły Warmińskiej. Wobec Boga i Was przyrzekam to w dobrej i szczerej wierze. Na świadectwo tego własnoręcznie podpisałem. W obecności świadków... Działo się to w roku... dnia...

Ja tenże... własnoręcznie podpisałem”.

Po złożeniu tego przyrzeczenia następowała immatrykulacja nowo przyjętych do Seminarium. Przyrzeczenie to odnawiali alumni każdego roku, w uroczystość św. Katarzyny, tj. w rocznicę powstania Seminarium. Zwykle połączone to było z jakąś ceremonią, na której obecni byli wszyscy jezuici, przebywający w Braniewie. O Sunier, który był świadkiem tego przyrzeczenia w roku 1575, podziwiał zachowanie się kleryków pełne namaszczenia i pisał, że „nigdy dotąd czegoś podobnego nie widział”²⁵.

Pogłębieniu dyscypliny kościelnej miało służyć także czytanie duchowne podczas spożywania posiłków. Według wskazówek prowincjała Maggio w refektarzu czytano alumnom Pismo św., cały Nowy Testament, a ze Starego Testamentu: Pięcioksiąg Mojżesza z wyjątkiem Księgi Kapłań-

²⁴ ADWO, A 89, s. 30.

²⁵ ARSI, Kod. 155 f. 46.

skiej oraz wszystkie księgi historyczne i mądrościowe, z wyjątkiem Pieśni nad Pieśniami. Następnie czytano historię kościelną i życiorysy świętych w opracowaniu Wawrzyńca Suriusa lub Ludwika Lippomaniego. Potem czytano dzieła Ojców i Doktorów Kościoła, jak Homilie i Dialogi o życiu i cudach Ojców Italskich św. Grzegorza Wielkiego, O Kapłaństwie św. Jana Chryzostoma i o darach wewnętrznych św. Bernarda. Ponadto czytano *Katechizm Rzymski*, O naśladowaniu Chrystusa Tomasa à Kempis i według uznania prefekta inne książki, zatwierdzone przez Kościół. W niedziele i święta zamiast czytania alumni głosili w refektarzu kazania, które sami opracowali.

Prefekt i jego socjusz mieli poświęcać wiele uwagi sprawom naukowym alumnów. Pod ich stałą wigilancją alumni mieli zdobywać wiedzę teologiczną, dokonywać postępu w nauce i opracowywać wszystkie zadane im ćwiczenia. Aby klerycy mogli należycie korzystać z wykładów, prefekt miał zaopatrzyć ich w potrzebne książki i niezbędne pomoce naukowe.

Prefekt szczególnie miał opiekować się chorymi alumunami i dbać o ich zdrowie. Dla podtrzymania zdrowia klerycy mieli wykorzystywać rekreacje na spacerach i rozrywki, w czasie których mieli zachowywać się swobodnie i wesoło, ale bez jakiegokolwiek lekkomyślności. Jedynie za zezwoleniem prefekta alumni mogli wychodzić do miasta, przyjmować gości w Seminarium, częstować rodziców czy przyjaciół i zatrzymywać ich na nocleg. We wszystkich tych wypadkach prefekt miał stosować się do wskazówek rektora.

Jeśliby kleryk skłaniał się do zakonu jezuitów, a nawet prosił o przyjęcie do klasztoru, prefekt nie powinien niczego czynić bez wyraźnej zgody biskupa lub Kapituły, rodziców lub opiekunów petenta. Takiemu alumnowi prefekt miał zalecać, aby razem z innymi alumunami wypełniał obowiązki kleryckie, a sprawę wstąpienia do zakonu pozostawił Opatrzności Bożej.

W pewnych wypadkach statuty seminaryjne pozwalały prefektowi usuwać kleryków z Seminarium, jeśli byli niepoprawni i gorszyli kolegów. Prowincjał Maggio był jednak zdania, aby prefekt nie korzystał z tego uprawnienia dla uniknięcia ewentualnych przykrości, ale czekał na decyzję władz diecezjalnych. Chociaż sprawy materialne nie należały do prefekta, to jednak miał dbać o czystość w gmachu Seminarium i dopilnować, aby ekonom seminaryjny sumiennie wypełniał swoje obowiązki. Zdaniem prowincjała, alumnom nie powinno brakować niczego z rzeczy koniecznych, które powinny być też należycie przechowywane. Prefekt miał nawet dokonywać koniecznych zakupów dla kleryków (książek, zeszytów, papieru i in.), „zwłaszcza gdyby ekonom nie umiał pisać”.

Ponadto prefekt miał także sprawować opiekę duchową nad świeckimi zatrudnionymi w Seminarium czyli nad służbą seminaryjną. Miał ich nauczyć modlić się rano i czynić rachunek sumienia wieczorem. Codziennie mieli być obecni na Mszy św., a co miesiąc mieli przystępować do spowiedzi i komunii św. Od czasu do czasu prefekt miał głosić specjalnie dla nich konferencje religijne. Z naciskiem podkreślał prowincjał, że bez wiedzy i zgody prefekta nie powinni oni utrzymywać żadnych kontaktów z klerykami, ani wyświadczać im żadnych przysług.

Z powyższych informacji wynika, że rola prefekta w Seminarium Duchownym w Braniewie była decydująca. Był on ośrodkiem życia wewnę-

trznego zakładu, bez jego wiedzy czy zgody nic nie mogło się dziać w Seminarium. On kierował całokształtem spraw duchowych i naukowych w Seminarium, on też kształtował oblicze duchowe kleryków warmińskich. Dobrze będzie, jeśli wymienimy pierwszych prefektów Seminarium Duchownego w Braniewie, którzy formowali jego profil duchowy.

Pierwszym prefektem w latach 1567—1572 był Krzysztof a Finibus²⁶. Urodzony w Bremie, był uczniem Melanchtona, potem sekretarzem Kardynała Hozjusza w Trydencie, z którym przybył na Warmię. Tu przyjął katolicyzm i zbliżył się do jezuitów. Po studiach w Lowanium i Rzymie wstąpił do zakonu, potem pracował w Pułtusku, Braniewie, Wilnie i Jarosławiu, gdzie zmarł 24 stycznia 1582. Opanowany i spokojny był popularny wśród młodzieży studiującej, często jednak zapadał na zdrowiu.

Drugim prefektem w latach 1572—1582 był Jan Winzerer, pochodzący z Bawarii. Do zakonu wstąpił w Wiedniu, gdzie kształcił się w Kolegium Jezuickim. Stąd przybył do Pułtuska i do Braniewa, zajmując różne funkcje. Odznaczał się sumiennością, pogodą i spokojem i był „dobrym duchem polskiej prowincji jezuickiej”. Z Braniewa często wyjeżdżał na misje do Malborka i innych miast, a potem pracował z ks. Piotrem Skargą w Rydze i Inflantach. Tam też tknięty paralizem zmarł w 1587 r.

Jego następcą na stanowisku prefekta w latach 1582—1585 był Andrzej Busau z Braniewa rodem. Kształcił się w miejscowym *Collegium* i tu wstąpił do jezuitów. Studia filozoficzne i teologiczne odbył w Wilnie. Jako prefekt wykładał teologię moralną, potem nauczał w *Collegium* matematyki. Później pracował na misjach w Siedmiogrodzie, w Inflantach, w Wilnie i Nieświeżu. W latach 1616—1626 był po raz drugi prefektem Seminarium w Braniewie. Zmarł w Wilnie 29 stycznia 1638.

Krótko, bo tylko przez jeden rok, 1585—1586, był prefektem Jan Kunig (Schonovianus), który urodził się w Flandrii, studiował w Lowanium i wstąpił do jezuitów w Kolonii. Potem był profesorem filozofii, teologii, dialektyki i historii. Po przybyciu na Warmię, wykładał w Braniewie przedmioty humanistyczne, historię i filozofię. W roku 1582 został rektorem Kolegium Jezuickiego w Braniewie. Następnie działał w Poznaniu i na terenie Mołdawii, gdzie zmarł przypuszczalnie w roku 1592.

Po nim, w latach 1586—1591, był prefektem Jan Huberus (Uberus) z Würzburga. Do zakonu został przyjęty w Rzymie i był wysoko ceniony przez przełożonych. Słynął jako kaznodzieja i apologeta. Był profesorem teologii moralnej w Wilnie i Braniewie. W roku 1593 pełnił funkcję rektora Kolegium Jezuickiego w Braniewie, a potem w Gdańsku. Tam też zmarł 7 lipca 1612.

Z kolei, prefektem, którego jeszcze wspomnimy, w latach 1595—1597, był Fabian Quadrantinus. Wywodził się z rodziny protestanckiej ze Stargardu, uczęszczał na naukę do *Collegium* w Braniewie, gdzie pod wpływem jezuitów nawrócił się. Kardynał Hozjusz zaopiekował się obiecującym młodzieńcem i wysłał go na studia do Rzymu. Tu po ukończeniu studiów i po przyjęciu święceń kapłańskich wstąpił do zakonu. Wróciwszy do kraju, był kaznodzieją w Krakowie, profesorem teologii dogmatycznej w Poznaniu, spowiednikiem królowej Anny i jej dworu w War-

²⁶ Ten i następne krótkie życiorysy prefektów podaję na podstawie materiałów źródłowych, pochodzących głównie z ARSI, które był łaskaw dostarczyć mi Ks. Bronisław Natoński T. J., za co składam mu serdeczne podziękowanie.

szawie, a w końcu osiadł w Braniewie, pełniąc funkcję prefekta i kaznodziei. Zmarł 6 marca 1605.

Sprawy materialne Kolegium Jezuickiego i Seminarium Duchownego zostały zasadniczo uregulowane na synodzie lidzbarskim w roku 1565, który na ten cel opodatkował dobra mensy biskupiej i kapitulnej, beneficyja parafialne i prebendy zwykłe. Ale fundusze te nie zawsze wystarczały na potrzeby tych instytucji, dlatego kapłani, gdy się przekonali o ich pożytecznej działalności dla Diecezji, zaczęli je wspierać z osobistych majątków. W ten sposób powstawały legaty i zapisy, zwłaszcza na pomoc dla młodzieży kształcącej się w szkołach jezuickich. Pierwszymi fundacjami tego rodzaju były legaty Michała Konarskiego, kanonika-kustosza Kapituły Katedralnej, z roku 1584 i Marcina Kromera, biskupa warmińskiego, z roku 1588²⁷. Pierwszy zapis był przeznaczony na stypendia dla ubogich studentów z *Collegium Hosianum*, a drugi, co nas szczególnie interesuje, na subwencje dla profesorów i biednych kleryków Seminarium Duchownego.

Najpierw Kromer rozporządził sumą 1.000 marek, którą dawniej wypożyczył jezuitom w Braniewie. Aby podnieść poziom nauczania w Seminarium, sumę tę przeznaczył na uposażenie profesorów filozofii i Pisma św. Dotychczas nie było nauki filozofii w Seminarium, zaś Pismo św. było wykładane w szczupłym zakresie. Odtąd miał być jeszcze drugi profesor do nauki Pisma św., aby klerycy lepiej poznali dzieje Objawienia Bożego. Z tej samej sumy miał być wynagradzany także nauczyciel muzyki i kalendarza kościelnego, który prowadził półgodzinne lekcje w każdą niedzielę i święto. Na lekcje te obowiązani byli uczęszczać i to pod sankcją odmówienia posiłków, klerycy Seminarium Duchownego i studenci z *Collegium Hosianum*, korzystający z stypendiów. Inni mogli brać w nich udział, ale tylko dobrowolnie.

Następnie Kromer z sumy 300 marek ustanowił legat na stypendia dla ubogich studentów i kleryków. Rektor miał nim zarządzać i wydawać rocznie do 30 marek, o ile by potrzebujących było więcej niż 20. W razie mniejszej ilości biednych studentów, miał wydać rocznie nie więcej niż 20 marek. Stypendia z tego legatu rektor miał rozdzielać między biednych studentów lub kleryków miejscowego pochodzenia (indygenów), którzy by bez tej pomocy nie mogli studiować. Jeśli by nie było odpowiednich kandydatów pochodzenia miejscowego, rektor mógł dopuścić do korzystania z tego legatu studentów pochodzących z innych terenów, jeśli byliby zdolni, lub mieliby już święcenia niższe, lub kształciliby się na nauczycieli i pisarzy z zamiarem pracowania na obszarze Diecezji Warmińskiej. Stypendyści obowiązani byli do krótkiej modlitwy za zmarłego fundatora: „ci zaś wstając od stołu, niech się modlą razem donośnym głosem, odmawiając ów werset *Requiescat in pace*”.

Legat ten kończy się rozporządzeniem Kromera: „Aby zaś to stało się prawomocne i wykonane, niech Kapituła zatroszczy się o to w najbliższym czasie. Jeśli by zaś Ojcowie Kolegium nie chcieli przyjąć tych warunków, legat ten będzie nieważny i do 5 lat niech zostanie dług spłacony”.

Mimo wszystko, warunki materialne w Seminarium Duchownym mu-

²⁷ ADWO, Acta des Domkapitels, T 10 s. 21—25. — ARSI, Lithuania, jw.

siały być dość ciężkie i prymitywne. Do takiego wniosku doprowadza nas spisany przez Marcina Kromera inwentarz przedmiotów, zakupionych dla Seminarium w ciągu pierwszego dziesięciolecia jego istnienia. Były to przedmioty lub sprzęty na ogół proste i surowe, z materiałów pospolitych, jak np. konewki i kubki drewniane, dzbany, garnuszki i talerze gliniane itp. Z bardziej interesujących sprzętów należy wymienić klepsydrę, ambonę do głoszenia kazań i regały drewniane na książki²⁸.

Z powodu trudności materialnych nieraz klerycy odczuwali braki w wyżywieniu i odzieniu, jakie miało im zapewniać Seminarium. To musiało wywoływać duże niezadowolenie, skoro spowodowało interwencję najwyższych czynników diecezjalnych. Biskup warmiński Kardynał Andrzej Batory w porozumieniu z Kapitułą Katedralną wydał w roku 1595 szczegółowe zarządzenie w tej sprawie²⁹. Odtąd klerycy w poszczególne dni tygodnia mieli spożywać następujące potrawy i napoje:

Na śniadanie, którego nie podawano w dni postne i świąteczne, alumni mieli otrzymywać zupełną piwną albo kawałek sera, na przemian co drugi dzień, a niekiedy też porcję masła.

Na obiad w niedziele, wtorki i czwartki alumni otrzymywali mięso gotowane, do tego marchew, lub kapustę, lub inną jarzynę stosownie do pory roku oraz flaczki lub golonkę, lub bigos.

W poniedziałki, środy i soboty dostawali na obiad ryby gotowane w rosoli i płatki owsiane oraz śledzie.

W piątki na obiad alumni spożywali zupełną piwną, rybę gotowaną z pieprzem, rybę wędzoną (dorsza) oraz groch, lub suszone owoce, jak jabłka, gruszki i śliwki. Na wieczerzę w niedziele, wtorki i czwartki alumni otrzymywali mleko, pieczeń i kaszę jaglaną z mlekiem lub bez mleka.

W poniedziałki, środy i soboty na wieczerzę spożywali knedle z piwem, ryby, owoce i leguminy.

W piątki na wieczerzę dostawali po bochenku chleba białego. W Wielkim Poście dawano jeden bochenek chleba na dwóch alumnów i kubek piwa.

Jak widać z tego zestawienia potraw codziennych, wyżywienie kleryków było bardzo proste i mało urozmaicone, ale zdaje się było obfite, bo w dni mięsne każdy alumn otrzymywał cały funt mięsa gotowanego, a jeśli była pieczeń, to dwa funty. W święta najwyższej rangi, jak w Boże Narodzenie, Nowy Rok, Wielkanoc i Zielone Świątki zabijano i gotowano dla alumnów całego cielaka lub barana. W inne święta, jak Wniebowstąpienie, Boże Ciało, Narodzenie i Wniebowzięcie Matki Boskiej oraz w uroczystości św. Katarzyny i św. Andrzeja, dawano alumnom tylko czwartą część cielaka czy barana. We wszystkie te dni świąteczne dostawali też alumni po jednym kubku piwa czarnego. Natomiast w Wielkim Poście, klerycy, o ile mieli wiek odpowiedni, spożywali tylko jeden posiłek na dzień, złożony z ryb świeżych gotowanych, ze śledzi i ryb suszonych oraz ze sosu rybnego i jednego kubka piwa.

Seminarium Duchowne zaopatrywało także alumnów w odzież potrzebną. Każdy kleryk otrzymywał jedno ubranie wierzchnie na 3 lata, jeden płaszcz i kapelusz względnie czapkę skórzaną na 2 lata, bieliznę, pończochy i trzewiki raz na rok lub półtora roku. Oprócz tego, do wspólnego użytku wszystkich alumnów kupowano również ręczniki i serwety. Dodać należy, że prefekt i jego socjusz zgodnie z zarządzeniem Kardynała Batorego otrzymywali pełne utrzymanie z dochodów seminaryjnych. Ta

²⁸ ADWO, B 1, f. 272—4.

²⁹ ADWO, A 89, s. 49—51.

sprawa nie była dotychczas uregulowana i wywoływała czasem nieporozumienia.

Z rozpoczęciem swojej działalności Seminarium Duchowne musiało zorganizować bibliotekę, nieodłączną od każdego zakładu szkolnego czy naukowego. Marcin Kromer przekazał nam także wykaz książek biblioteki seminaryjnej, jakie zgromadzono, zdaje się, w ciągu pierwszego dziesięciolecia³⁰. Zbiór jest dość skromny i składa się raczej z podręczników, potrzebnych klerykom do nauki. Ilość całego księgozbioru podanego przez Kromera wynosiła 95 książek. Z tego, tylko 38 książek zostało zakupionych za pieniądze, 26 książek pochodziło z zapisów i legatów, dalszych 25 książek było wypożyczonych dla Seminarium, a 6 było podarowanych przez samego Kromera. Niewątpliwie, stan ówczesnej biblioteki świadczył też o trudnościach materialnych Seminarium, które nie mogło przeznaczyć większych funduszy na cele biblioteki.

Kromer dokonał spisu tych książek według metody zastosowanej przy wykazie książek biblioteki Kolegium Jezuickiego. Ale zestawiał książki biblioteki seminaryjnej nie według treści, jak przedtem, tylko według ich proveniencji. W takim układzie podajemy je niżej, zmieniając jedynie kolejność proveniencji i wprowadzając lepszy porządek alfabetyczny.

Książki zakupione dla Seminarium:

- Augustinus Aurelius s.: Soliloquia.
 Calepinus Ambrosius: Dictionarium septem linguarum.
 Canisius Petrus s.: „Evangelia et epistolae”.
 Parvus Catechismus Catholicorum.
 Ten sam katechizm w języku niemieckim.
 „Carmen de discentium gradibus”.
 Catechismus Romanus ex decreto Concilii Tridentini editus.
 Cornelius: „Grammatica”.
 Demosthenes: Oratio contra Philippum tertia et quarta.
 Orationes duae et sexaginta.
 Dionysius Carthusianus: De quattuor novissimis.
 Eck Joannes: „Controversiae”, może Opera contra Ludderum.
 „Frusius: De utraque copia”.
 Herbest Benedictus: Computus.
 Herennius: „Rhetorica”.
 Hoffmeister Joannes: Homiliae.
 Isocrates: Orationes quinque.
 Justinus Marcus Junianus: Historiarum libri 44.
 Modus confitendi pro bonarum artium studiosis.
 Murmellius Joannes. (Może Enchiridion scholasticorum).
 Nizolius Marius: In M. T. Ciceronem Observationes utilissimae, totius Latinae Linguae usum demonstrantes.
 Novum Testamentum latine et germanice.
 „Opus selectarum orationum”.
 Ovidius Naso Publius: Fastorum libri.
 Polancus Joannes: Breve directorium confessoriorum — 9 egzemplarzy.
 Sourez (Soarius) Ciprianus: De arte rhetorica libri tres.
 Textor Joannes Ravius: Epithetorum opus.
 Tridentini Concilii canones et decreta.
 Vergilius Maro Publius: Bucolica.

Książki zapisane na Seminarium:

- Aeneas Silvius Piccolomini [Pius II]: Epistolae.
 Albertus de Padua: Expositio evangeliorum dominicalium et festivalium.

³⁰ ADWO, B 1, f. 274—5.

„Andreae Troperi Cracoviensis Collegii Oratio”.
 Angelus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae.
 Bartholomaeus Anglicus: De proprietatibus rerum.
 Bertrandus de Turre: Sermones de tempore, pars hiemalis.
 Blondus Flavius: Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades.
 Concordantiae Bibliorum.
 Gritsch Joannes: Quadragesimale.
 Guillermus Parisiensis: Postilla super epistolas et evangelia.
 Herbarius, „Moguntiae impressus”.
 Horatius Flaccus Quintus.
 Hosius Stanislaus: Confessio catholicae fidei christiana.
 Lanspergius Joannes: In omnes dominicales epistolas et evangelia Paraphrases et exegeses catholicae. 4 tomi.
 Mancinellus Antonius: Scribendi orandique modus.
 Margarita decretalium.
 „Margarita philosophica”.
 Plinius Caius Secundus: Historia naturalis.
 Quintianus Joannes Franciscus: „De syllabarum quantitate”.
 Quintilianus Marcus Fabius: Institutiones oratoriae. 2 egzemplarze.
 SURIUS LAURENTIUS: Commentarius brevis rerum in orbe gestarum.
 Thomas de Aquino s.: Compendium theologiae veritatis.
 Vincentius Ferrerius s.: Sermones de sanctis.
 Sermones de tempore, pars aestivalis.

*Książki wypożyczone dla Seminarium od Andrzeja Justy i Szymona Sutoris,
 wikariuszy katedralnych*

Angelus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae.
 Cyprianus de Rore: „Quinque partes”.
 Duranti Guillelmus: Rationale divinatorum officiorum.
 Franciscus de Mayronis: Sermones de laudibus sanctorum.
 „Gemma gemmarum”. 2 egzemplarze.
 Guido de Monte Rocherii: Manipulus curatorum officia sacerdotum secundum ordinem septem sacramentorum perbreviser complectens. 2 egzemplarze.
 Guillermus Parisiensis: Postilla super epistolas et evangelia.
 Henricus de Hassia: Secreta sacerdotum.
 Jacobus de Voragine: Legenda sanctorum, quae Lombardica nominatur historia.
 Jacobus de Gruytrode: Lavacrum conscientiae.
 Josephus Flavius: Historia de antiquitate et de bello judaico.
 Marchesinus Joannes: Mammothrectus super Bibliam.
 Nicolaus de Lyra: Postilla super Biblia, pars 2.
 Quintilianus Marcus Fabius: Institutiones oratoriae.
 Tractatus de septem sacramentis.
 „Vocabularius praedicatorum”.

Książki przekazane po śmierci alumna Adriana Busau.

Aesopus: Fabulae. 2 egzemplarze.
 Breviarium Varmiense.
 Novum Testamentum.
 „Rudimenta Despauterii”.
 Thomas à Kempis: De imitatione Christi.

Książki подарowane dla Seminarium przez Marcina Kromera.

Agenda sacramentalia: ad usum Dioecesis Varmiensis accommodata.
 Augustinus Aurelius s.: Opera omnia.
 „Contiones Citardi In D. Joannis Apostoli epistolam”.
 Hosius Stanislaus: Confessio catholicae fidei christiana.
 Kromer Martinus: Catecheses.
 Missale Varmiense, diligenter recognitum et correctum, opera et sumptibus Reverendissimi Domini Martini Cromeri Varmiensis Episcopi, editum Cracoviae 1587.

* * *

Kardynał Stanisław Hozjusz i jezuici wzajemnie doceniali korzyści z istnienia Kolegium Jezuickiego i Seminarium Duchownego w Braniewie i starali się dochować wierności swoim zobowiązaniom. Ale trudności rozmaite, nieodłączne od początkowego zwłaszcza etapu organizowania tego rodzaju instytucji, mogły łatwo doprowadzić do zerwania wszelkich umów. Dlatego Hozjusz i jezuici życzyli sobie zatwierdzenia fundacji braniewskiej przez Stolicę Apostolską dla dodania jej najwyższej powagi i trwałości.

W odpowiedzi na te życzenia Papież św. Pius V wydał dnia 4 lutego 1571 bullę confirmacyjną, w której mieszczą się wszystkie postanowienia i zobowiązania, zawarte we wszystkich trzech dekretach erekcyjnych Seminarium Duchownego³¹. Przy końcu tej bulli znajduje się najważniejszy i istotny jej fragment, wyrażający zatwierdzenie fundacji braniewskiej. Zostało to ujęte w następującym sformułowaniu: „Założenie, ufundowanie i wyposażenie Seminarium [...] przez niniejszy dokument powagą Apostolską umacniamy i zatwierdzamy i nadajemy im moc pełnej, niezniszczalnej i wieczystej trwałości Apostolskiej”. Następnie Papież zlecił trzem biskupom wykonanie swojej bulli, o czym czytamy: „Czcigodnym naszym Braciom Biskupom, Włocławskiemu, Poznańskiemu i Płockiemu polecamy Apostolskim pismem, aby wszyscy, albo dwaj, albo jeden z nich, osobiście lub przez innych, niniejsze pismo i cokolwiek w nim jest zawarte, gdzie i kiedy byłoby potrzebne [...] uroczyście opublikowali i troszczyli się [...], aby niezmiennie było zachowane”.

Odtąd Seminarium Duchowne i Kolegium Jezuickie w Braniewie, umocnione confirmacją papieską, zwycięsko przeżyły próby czasów, nie-raz bardzo ciężkie i groźne i przez dwieście lat z górami wspólnie rozwijały się i działały dla pożytku Diecezji Warmińskiej i Kościoła Katolickiego w północnych regionach Polski i Europy.

ÜBER DIE ANFÄNGE DES JESUITENKOLLEGS UND DES DIÖZESANSEMINARS IN BRANIEWO

ZUSAMMENFASSUNG

Der Aufsatz entstand aus Anlass des 400-jährigen Bestehens des ermländischen Seminars „Hosianum” und behandelt die Anfänge desselben sowie des Jesuitenkollegs, zweier Lehranstalten die viele Jahre lang eng miteinander verbunden waren.

In Braniewo liessen sich die Jesuiten auf Veranlassung des Kardinals Stanislaus Hosius, Bischof von Ermland, nieder, wo sie das ehemalige Franziskanerkloster mit Kirche und den dazu gehörigen Besitzungen als unveräusserliches Eigentum erhielten. Sehr interessant ist das Inventar der von den Jesuiten übernommenen Büchersammlung des genannten ehemaligen Klosters. Es umfasst über 300 Bände philologischen, philosophischen, rechtswissenschaftlichen und theologischen Inhalts. Recht ansehnlich ist auch das Inventar der Sakristei und der ehemaligen Franziskaner- und nun Jesuitenkirche. Es führt an Zahl und Wert verschiedene Gefässe, Paramente und liturgische Geräte auf. Eine derartig reichliche Ausstattung erleichterte den Jesuiten den Beginn ihrer Arbeit als Seelsorger, Lehrer und Erzieher.

³¹ ADWO, B 1, f. 255—260. Jest to kopia. Oryginał Bulli papieskiej nie zachował się.

Nach Braniewo sind die Jesuiten hauptsächlich dazu berufen worden, um die Leitung des Diözesanseminars und die Heranbildung geistlichen Nachwuchses zu übernehmen. Die Leitung hatten sie mit den Diözesanbehörden zu teilen, und zwar so, dass ihnen die Obliegenheiten der Erziehung, Bildung und Erhaltung der Disziplin zufielen, den Behörden dagegen die Sorge um die materielle Existenz des Seminars. Anfänglich war die wirtschaftliche Lage desselben schwer und primitiv. Zu ihrer Aufbesserung schuf Martin Kromer, der Nachfolger des Bischofs Hosius, eine besondere Stiftung.

Der geistigen Lebenshaltung der Seminarzöglinge stellen die Jesuiten ein vorteilhaftes Zeugnis aus. Man kann daraus entnehmen, dass dieselben fleissig und befähigt waren, dass sie einen guten Charakter hatten und durch ihre Frömmigkeit sowie durch ihren Anstand erbaulich auf die Umgebung wirkten und dass sie auch in der Erwerbung des Wissens immer grössere Fortschritte machten. Bemerkenswert ist das Inventar der im ersten Jahrzehnt erworbenen Bücher der Seminarbibliothek.

Beide Lehranstalten erhielten auf Bitten des Kardinals Hosius und der Jesuiten die auf den 5. Februar 1571 datierte Bestätigung seitens des Papstes, des hl. Pius V. Durch diese päpstliche Konfirmation bestärkt bestanden sie siegreich die Probe der Zeiten und wirkten mit Eifer für die Diözese Ermland und die katholische Kirche im nördlichen Europa.

ANEKSY ŹRÓDŁOWE

1. *Litterae Erektionis Seminarii in Dioecesi Varmiensi de anno 1565 die 21 mensis Augusti.*

Oryginal: ADWO, Dok. Kap. L 10.

Druk: *Warmińska Wiadomości Diecezjalne* V, 6 (1949) 14—18.

IN NOMINE DNI AMEN.

Cum Sacrosancta Oecumenica Synodus Tridentina, ut adolescentium aetas (quae prona est ad mundi voluptates sequendas et nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vtiliorum habitus totos homines possideat, nunquam perfecte ac sine maximo et singulari propemodum Dei Omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseverat) recte instituat ad honorem Dei et profectum, utilitatemque Ecclesiae statuerit sancte et praecepit, ut singulae Cathedrales Eccliae, pro modo facultatum et Dioecesis amplitudine, certum puerorum dioecesanorum numerum, in Collegio ad hoc prope ipsas Ecclesias, vel alio in loco convenienti, alere ac religiose educare et in ecclesiasticis disciplinis instituere teneantur: Illmus et Rmus Dns D. Stanislaus Hosius, tit. S. Pancratii S.R.E. Presbyter Cardlis, Epus Warmien., qui et ipse tunc eidem S. Synodo Oecumenicae non solum interfuit, sed et praefuit Smi D.N.PP. et Sedis Apostolicae amplissimo legationis fungens munere, in Synodo Dioecesana Warmien. habita Heilspergae ad VII Idus Augusti, inter alia pleraque retulit ad Vles Fres suos Canonicos Warmien., nuntios Capitulares cum pleno et generali mandato ad eam Synodum allegatos et totam Synodum de eiusmodi decreto S. Tridentini Concilii, executioni in hac Dioecesi sua mandando. Quod quidem decretum Universalis Synodi, cum omnibus maxime probaretur, suscepta fuit deliberatio, quibus rationibus fieri posset, ut Seminarium huiusmodi clericorum et ministrorum Eccliae esset et bene institutum et stabile, perpetuumque. Post longas vero et multiplices habitas consultationes, in hac tanta penuria sacerdotum et ministrorum Dei, praesente ibidem, auctoritatemque et robur hisce rebus praestante Illmo Dno Joanne Francisco Commenduno, S.R.E. Cardli, Smi D.N. Papae et Setae Sedis Aplicae ad Sermum Regem Poloniae et omnia Dominia eius Mti subiecta Legato de latere, erectum est communi et unanimi omnium sententia Seminarium huiusmodi in nomine Dni ad profectum et communem utilitatem Ecclesiae, visumque est curam, operam et diligentiam Societatis Iesu propter eius ordinis hominum pietatem, sanctitatem vitae et insignem eruditionem cum singulari erudiendae iuventutis tam ad pietatem, quam ad litteras capessendas dexteritate coniunctam, quorum aliquot idem Illmus Rmus Dns Cardlis Warmien. ante aliquot menses curavit ex diversis et longinquis partibus evocandos, magno ad eam rem usui atque ornamento fore. Primo igitur constitutum est, ut monasterium Franciscanorum in oppido Braunspergk desertum et iam ab aliquot annis Monachis vacuum, una cum

Ecclesia illis applicaretur. Simul et illa, quae ruinosae sunt, repararentur, aedificarentur etiam ea, quae necessaria et opportuna forent, tam illorum de Societate, quam ipsius Seminarii usibus. Deinde ut pro viginti personis Collegii Iesuitarum et viginti quattuor pueris in Seminario pro nunc alendis ab Illmo et Rmo Dno Cardli ac Vli Caplo provideatur de rebus ad victum, amictum, disciplinam, suppellectilem et fabricam necessariis et honesta sustentatione Collegii et Seminarii supradictorum. Proinde omni meliori modo et forma ad hunc finem et effectum praefatus Illmus et Rmus Dns Cardlis ac V. Capitulum pro se suisque successoribus et eo nomine obligarunt se suasque mensas Epalem ac Caplarem hac ratione: ut in primis et ante omnia deductis marcis ducentis, quas Illmus Dns Cardlis, eiusque successores Epi Warmien. vigore certae concordiae et transactionis anno superiore initae et firmatae ex Cameratu Braunspergen. communi nomine usque ad praefinitum tempus in eum usum absque omni recusatione conferre et suppeditare teneantur. Ipse idem Illmus Dns eiusque successores duas partes et V. Capitulum tertiam partem debeant realiter et cum effectu contribuere et persolvere usque ad summam mille marcarum. Et hoc ex bonis mensae tam Epalis quam Capitularis, seu alia ratione, quae magis ipsi Illmo Dno pro sua parte videbitur expedire, ita ut mille ducentae Marcae, levis monetae annuae et perpetuae, in conservationem Collegii et Seminarii supradictorum collatae reperiantur. Verum elapso dicto tempore solutioni ducentarum Marcarum praefinito, si alia ratio reperta non fuerit, secundum supradictam ratam portionem Epus et Capitulum praedictam summam 200 marcarum in toto vel in parte, prout necessitas postulaverit, ex suis bonis et proventibus supplere teneantur. Super quorum omnium et singulorum praemissorum firma observatione se suosque successores atque suas mensas Episcopalem et Capitularem, ut praemittitur, valide ac efficaciter obligaverunt et hypothecarunt. Assignantes et constituentes dictas pecuniarum summas in et super dictis mensis suis respective. Quia vero nonnulla sunt, quae Illmus Dns Cardlis et V. Caplm noverunt esse huiusmodi, ut in hunc usum possint converti commode et secure, qualia sunt: tria millia Marcarum circiter, quae ex legatis ab Ecclia Warmien. ad Scholam Culmensem, quae nunc pestiferis haereticorum disciplinis et dogmatibus infecta est, pervenerunt. Siquidem ea legata tanquam non in eos usus, quos oportuit et praeter intentionem testatoris conversa omnino repetenda veniunt. Praeterea quidquid ex beneficiis ecclesiasticis simplicibus in Ecclesia Cathedrali et Dioecesi Warmien. consistentibus, quae iuxta praescriptum S. Concilii Universalis applicationi et incorporationi ad hoc Collegium obnoxia sunt, provenire potest. Insuper aliquot stipendia in Universitate Lipsensi, pro pauperibus scholaribus ex oppidis Braunspergk et Allenstein olim fundata et erecta, ut dividendis censibus, qui ibidem super certis bonis stabilibus comparati existunt, scholaribusque cedunt, pecuniae capitales recuperentur, omni meliore ratione, qua id fieri poterit. Ad haec quidquid ex Elbinga et Dirschovia ac aliunde, tam in fundis illorumve taxis, quam paratis summis accrescere potest. Et praeterea fortasse alia, pro tempore usu venire possunt, et nunc in mentem non veniunt, constitutum est, ut quodcumque horum aliquid applicationi fuerit, accesseritve ad hunc usum, detrahatur secundum proportionem praedictam, tam de parte Illmi seu Epi, quam de parte V. Capli, prout ratio tunc praesentium pecuniarum et sumptuum tulerit, ut eo minus ipsi soli graventur et stips, ut praefertur, in eum usum collata eis pro rata restituatur. Porro Collegiata Ecclia in Gudstadt ad hunc usum Seminarii lastam unam siliginis conferet, atque ita quod ad ipsum Collegium, eiusque decimas ex Parochiali Gudstaten. provenientes et alios redditus seu ipsam mensam Capitularem attinet, ab omni alia contributione immune erit. Verum ut nihilominus quandoquidem ob defectum Sacerdotum eidem Collegio aliquot Parochiales Eccliae ad tempus commendatae fortassis existunt, interea durantibus commendis huiusmodi ad eam rationem, quae de aliis Parochialibus infra ponitur, contribuat, seque hoc casu cum aliis Parochialibus conforme reddat. Tametsi in Synodo Tridentina nihil constitutum est de contributione Parochialium in hunc usum Seminarii, tamen quia in hac Dioecesi nulla fere sunt beneficia ecclesiastica, de quibus ex praescripto Concilii Tridentini aliquid possit applicari, visum est, supplicandum Smo D.N., ut concedat et ratum habeat, ut ex Parochialibus Ecclesiis fiat infra scripta contributio, quam minima iactura et damno ipsorum Parochorum. Liberando primum omnes Parochias, quae non excedunt quinque lastas in decimis, ab omni tali contributione; illis quae ultra quinque lastas habent ad decem inclusive, imponatur contributio annua singularum Marcarum in singulas lastas numerum quinarium excedentes. Illis vero, qui ultra

decem habent, imponatur contributio dimidiae lastae siliginis et dimidiae avenae, ita ut hac undecima lasta non computata, de reliquis omnibus, quae superant undecim, solvant nihilominus in singulas lastas Marcam unam. Et quia in hac Dioecesi propter inopiam Sacerdotum, ut supra dictum, contingit aliquando, ut duae aut tres Parochiae uni commendentur, ex quibus omnibus fructus percipiuntur ab uno eodemque Parocho, constitutum est, ut quoad ista necessitas duraverit, quod plures Sacerdotes, quibus singulae commendentur, haberi non possint, is Parochus de his fructibus, quos nunc ita percipit ex pluribus Ecclesiis, teneatur conferre quasi ex una et non ex pluribus fructus caperet, secundum praedictam portionem et ratam. Successu vero temporis, si Seminarium hoc quocunque casu et quacunque tandem ratione in totum vel in partem dotatum reperiatur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra, detracta seu contributa, prout res ipsa exegerit, in totum vel in partem remittetur. Quod vero attinet ad reparationem aedificiorum et fabricam, quae nunc debet fieri, visum est, ut mille Marcae, quae Braunspergae ex certis beneficiis simplicibus per quondam Thomam Wernerum in Parochiali Braunspergen. fundatis, penes Magistratum vel alibi existant et trecentae Marcae circiter, quae apud Vlem Dm Eggertum a Kempen Decanum et Canonicum Warmien. ex residuo legatorum per quondam Leonhardum Niderhoff Decanum Warmien. in usum Scholae Culmensis testamento relictorum supersunt, in hunc usum convertantur, ita tamen, ut si quid inde restiterit, in emptionem censuum exponatur. Quod vero specialiter ad restitutionem testudinis, templi spectat, visum est, pecuniam tertio sacculo per Magistratum Braunspergen. pro usu (ut asseritur) Cemiterii S. Joannis extra muros Braunspergen., ante aliquot annos erecto collectam, ultra id quod largitionibus piorum hominum ad hoc colligetur, huic negotio deputari. Et quod autoritate Illmi Dni Cardlis confirmetur, idem tertius sacculus fabricae templi et Collegii perpetuo applicamus. Caeterum quod de electione personarum, quarum consilio et opera omnia et singula supradicta recta administrari debeant, a Sacro Concilio praescriptum est, suo tempore et loco observabitur. Hoc insuper adiecto, quod Oeconomus aliquis, dispensandarum pecuniarum peritus, constitui debebit, cui in quadrantes anni, aut prout visum fuerit, vel necessitas postulaverit, pecuniae ad sumptum suppeditentur, quinque singulis annis eo tempore quo, et quoties magis oportunitate videbitur, exactam et absolutam de omnibus perceptis et expositis Illmo Dno Cardli seu Epo Warmien., in praesentia duorum de Caplo ac duorum de Clero Dioecesis, rationem reddere teneatur. Acta sunt haec in Synodo Dioecesana Heilspergae ad VII Idus Augusti et XII Calendas Septembris convocata. In quorum omnium et singulorum praemissorum fidem, robur et testimonium praesenti instrumento praefati Illmi et Rmi D. Cardlis cum manuum suarum subscriptione, nec non V. Capitulum cum infrascripti Cancellarii sui subscriptione, sigilla sua appendi curaverunt et fecerunt. Datum in castro Heilspergk sub anno Dni millesimo quingentesimo sexagesimo quinto. Indictione octava, die vero vigesima prima mensis Augusti, Pontificatus Smi in Chro Patris et D.N.D. Pii divina providentia PP. IV, anno sexto.

Joannes Franciscus Commendonus Cardlis
 Stanislaus Card. Varmiensis
 Sampson a Worein Canonicus et Cancellarius subscripsit.

[Locus sigilli Cardinalis Stanislai Hosii
 Locus sigilli Cardinalis Joannis Francisci Commendoni
 Locus sigilli Capituli Varmiensis]

2. Innovatio Erektionis et Ampliatio Dotationis Collegii Jesuitarum Brunsbergae. 16.XII.1566.

Oryginal: ADWO, Dok. Kap. J 9.

IN NOMINE DNI NOSTRI IHESU CHRI AMEN.

NOS STANISLAUS MISERATIONE divina, Sanctaeque Romanae Ecclesiae, tituli S. Theodori Presbiter Cardinalis et Episcopus Warmien. Ecclesiae et Praelati atque Canonici eiusdem Ecclesiae Capitulum repraesentantes, ad sempiternam rei memoriam testatum facimus universis et singulis, quorum interest, aut intererit quovis modo in posterum. Quod cupientes Ecclesiae ac Dioecesi nostrae sacerdotum et ministrorum penuria laboranti, ex officio nostro secundum praescriptum ac decreta

Sacri Concilii Tridentini (cui nos Stanislaus Cardinalis supramemoratus nomine S.D. Nri piæ memoriae Pii Papæ Quarti et Sanctæ Sedis Apostolicæ inter alios legatos præsedimus) prospicere, Seminarium Ecclesiasticum in oppido nostro episcopali Braunsperga coniunctim instituendum nobis esse duximus: eique formando ac moderando Patres Societatis Iesu destinavimus, quod ii non ita pridem exorti, praeclaram in eo genere et in instituenda ad pietatem et doctrinam iuventute non solum in Europa, verum etiam in extremis et antiquitus incognitis, nuper autem repertis orbis terrarum regionibus et insulis, Christo et Sponsæ Eius Ecclesiæ operam navent. Proinde, iis ad hoc potissimum, ante unum annum accitis, Collegium in eodem oppido nostro episcopali Braunsperga, accedente ad id studio, consilio et auctoritate Illmi et Rmi Domini Joannis Francisci Commendonis Cardinalis Presbiteri et ad Seruum Dominum, Dnum Sigismundum Augustum Regem Poloniae et eique subiectos populos Legati de latere Apostolici, ereximus et Monasterium Fratrum Conventualium Sancti Francisci compluribus annis vacuum ac desertum occupandum et habitandum assignavimus, certosque proventus annuos tam Seminario, quam ipsi Collegio Societatis supradictæ, de mensis nostris Episcopali et Capitulari attribuimus, prout in litteris huiusmodi foundationis et erectionis fusiis continetur. Cum autem Rds Pater Dominus Franciscus Sunier a Generali Praepto eiusdem Societatis ad has oras Collegiorum Visitator missus, nuper de eius ipsius Seminarii et Collegii Braunspergen. consummatione et conservatione nobiscum contulisset et nonnulla in supradicta fundatione et erectione partim declaranda, partim addenda, partim mutanda et ad institutum eiusdem Societatis magis accommodanda requireret, nos matura consultatione inter nos habita, fundationem et erectionem illam in suo robore permanentem ita nobis ampliandam et si opus esset, renovandam et corrigendam esse iudicavimus. Imprimis Monasterium Sancti Francisci Braunspergen. supramemoratae Societati, ea conditione, ut et Seminario locus in eo esset, a nobis traditum totum, quantum est intra ambitum murorum suorum, una cum templo, horto, domunculis et quibuslibet aliis bonis et iuribus ad id pertinentibus et omni suppellectili tam sacra et ecclesiastica, quam domestica et libraria et cuiuscunque modi in eo reperta, vel a nobis comparata, solius Collegii et Societatis habitandi, usui et fructui proprium addiximus, alienatione tamen interdicta. Volumusque, ut id deinceps Collegii Societatis Iesu nomine censeatur. Quæ diem anniversarium traditæ sibi possessionis die vigesima prima mensis Augusti, secundum institutum suum, recolere debebit. Seminario vero de alio commodo domicilio prospiciemus. Habebit tamen ipsum Collegium (dispensatione, si opus erit, a Generali Praeposito suo impetrata) curam eiusdem Seminarii in spiritualibus, hoc est, in studiis ac disciplina domestica iuxta ac ecclesiastica et unum aut alterum de Societate sua moderatores ipsi præficiet, qui cum alumnis eius dies, noctesque assidui sint, habitent et cibum capiant, eosque ad studia litterarum et pietatis, moresque bonos ad præscriptum Rectoris dirigant. Ad hæc hi ipsi Patres scholarum Collegii sui curam habebunt et in iis lectiones publicas secundum captum studentium, secundum institutum Societatis suæ arbitrato suo instituent et exercitationi iuventutis confluentis secundum institutum suum attendent, ut ea in pietate iuxta ac doctrina et bonis moribus recte proficiat. Curabunt etiam, ut ad profectum Seminarii legantur in eodem Collegio publice ea, quæ et cultum divinum et ministeria ecclesiastica recte ac decenter obeunda pertinent. Debebitque Collegium hoc ad minimum viginti sociis sive personis Societatis constare, propter multiplicia munera et ministeria ad salutem hominum ex instituto ipsorum commodius explenda. Quamvis autem certos proventus, nempe mille ducentarum Marcarum Prussicarum communium, per viginti grossos computandarum in mensis nostris Episcopali et Capitulari supradictis, Collegio simul et Seminario in prædicta fundatione assignavimus, tamen quia supradictus Dnus Franciscus Visitator petivit a nobis, ut secundum instituta eiusdem Societatis certos et peculiare a Seminario separatos proventus ipsi Collegio attribueremus, non gravate et in hoc ipsi assensi simus. Igitur de dicta mille ducentarum marcarum summa quadringentas marcas una cum pensionibus frumentariis et pecuniariis a Parochis, secundum synodalem constitutionem pensitandis, pro Seminario separamus. Reliquas autem octingentas Collegio Societatis attribuimus et appropriamus. Et quoniam eae ipsi Collegio in usus necessarios vix suffecturae esse videntur, ducentas insuper marcas, similes itidem de mensis nostris, pro rata utriusque portione, ei quotannis addendas esse censuimus et exnunc addimus, quo commodius sese sustentet et impensius minoreque distractione munera sua in colendo Deo et iuvandis proximis exequatur. Exigent autem eas pecunias

a nobis et successoribus nostris pro rata portione et quemadmodum inter nos alias convenit, duo Conservatores eiusdem Collegii et Seminarii, a nobis Cardinali et successoribus nostris Episcopis Warmiensibus de Capitulo eiusdem Ecclesiae nostrae et numero residentium apud Ecclesiam ipsam, vel in Dioecesi eligendi. Et mille quidem Marcas Rectori Collegii, reliquum autem Provisoribus Seminarii itidem a Nobis Cardinali et successoribus nostris Episcopis Warmien., cum consilio Conservatorum quoties opus erit, repraesentabunt. Dimidium quidem summae utriusque ad festum Circumcisionis Domini, reliquum vero ad diem Sancti Joannis Baptistae, annis singulis incipiendo ab anno novo instanti. Pensiones vero Parochorum, sicut alibi constitutum est, pro Seminario exigentur. Insuper assignamus eidem Collegio peculiariter triginta quartas lignorum quotannis in hyeme, vel quando commodum videbitur et usus postulat, viginti quidem a Praefecto nro Episcopali Braunsbergen., decem vero a nobis Capitulo assignandas et ad ipsum Collegium convehendas. Seminario quoque seorsum, quantum satis erit lignorum suppediabitur. Seminarii proventus Provisores partim per se, partim per Dispensatorem ab ipsis de consilio Conservatorum conducendum administrabunt et ad rationes Episcopo et Conservatoribus reddendas simul obligati erunt. Collegii vero redditus Patres Societatis arbitrato suo dispensabunt, nec erunt rationi reddendae obnoxii. Et quoniam in prioribus foundationis litteris fit mentio quarundam summarum pecuniae, quae in supradictos usus eiusdem Collegii et Seminarii converti possent et deberent et posset etiam postea fortassis aliis rationibus ipsi Collegio et Seminario sine gravamine mensarum nostrarum provideri, declaramus, quod quicquid ita undecunque in commodum eorundem Collegii et Seminarii provenerit, ad relevationem mensarum nostrarum pertinere debet, nobisque respective cedet, vel si Collegio applicandum id esse, cum consensu Patrum ipsius videbitur, tantundem de supramemoratis earundem mensarum nostrarum oneribus et pensionibus detrahatur. Salvis tamen elemosinis, donationibus et legatis piorum hominum Collegio faciendis, quae secundum voluntatem ipsorum largientium sine ulla diminutione atque detractone pensionum nostrarum ipsi Collegio cedere debebunt. Nisi constet eiusmodi donationes et legata expresse in hoc facta esse, ut mensae nostrae supradictae vel utraque earum releveretur. De sacculo, quod scriptum est prioribus litteris, pro non scripto haberi volumus, fabricae autem Collegii, templique aliunde prospicietur. Pro quorum omnium et singulorum praemissorum firma observatione et Collegii simul ac Seminarii securitate, nos Cardinalis Episcopus et Capitulum supradicti omnibus melioribus, via, iure et forma, quibus potuimus ac debuimus, nos et successores nostros atque adeo meas nostras Episcopalem et Capitularem, earumque bona pro rata sua utrique valide et efficaciter obligavimus et hypotecavimus, ac denuo, si opus est, obligamus et hypotecamus praesentibus, nomineque Societatis et Collegii ac Seminarii stipulantibus et recipientibus, Reveren. Patribus: Dno Francisco Sunico Visitationi supranominato et Dno Joanni Jacobi Astensi Sacrae Theologiae Doctori, eiusdemque Collegii Braunspergen. Rectori. In quorum omnium fidem, robur et testimonium nos Stanislaus Cardinalis et Episcopus ac Praelati, Canonicique supramemorati capitulariter in Capitulo Generali post initium mensis Decembris congregati, sigilla nostra Episcopale et Capitulare praesentibus litteris appendi curavimus. Et nos quidem Cardinalis propria, nos vero Praelati et Canonici Cancellarii nri Capitularis infrascripti manu subscripsimus. Acta sunt haec in castro Heilsberg, solita nostra episcopali residentia. Anno Domini millesimo quingentesimo, sexagesimo sexto. Indictione nona, die vero decima sexta mensis Decembris. Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et Domini Nostri, Domini Pii divina providentia Papae Quinti anno primo. Praesentibus et favente inprimis Rmo Domino Julio Rugerio, Protonotario Apostolico et ad Serenissimum Dominum, Dnum Sigismundum Augustum, Regem Poloniae Nuntio. Rndis, Vnlibus et Generosis Dnis: Domino Martino Cromero J.V. Doctore Cantore, Valentino Kusborski Canonice Varmien. et Cracovien. Laurentio Modliszewski Canonico Posnaniens., Joanne ab Hatten Oeconomio, Patro Zawaczki Marschalco, Stanislae Ressa Cubiculario, et aliis compluribus testibus, ad haec vocatis specialiter atque rogatis.

Stanislaus Cardlis.
Varmiensis

Joannes Leoman Canonicus
et Cancell. de mandato subscripsit

[Locus sigilli Cardinalis Stanislai Hosii,
Locus sigilli Capituli Varmiensis]

3. Collegii Brunsbergensis et Seminarii fundatio tertia. (6.XI.1568).

Kopia: rękopis M. Kromera ADWO, B 1a, k. 251—4, zakończenie rękopis ADWO, A 89, s. 23—4.

In nomine Domini nri Jesu Christi Amen.

Nos Stanislaus Hosius, miseratione divina S.R.E. tituli s. Theodori Presbyter Cardinalis et S. Sedis Apostolicae per Dioecesim Varmiensem Legatus de latere et eiusdem Dioecesis Episcopus, necnon Praelati et Canonici eiusdem Ecclesiae Varmiensis Capitulum repraesentantes, ad sempiternam rei memoriam testatum facimus universis et singulis, quorum interest et intererit quovis modo in posterum. Quod cupientes Ecclesiae ac Dioecesi nostrae sacerdotum et ministrorum penuria laboranti et officio nostro secundum praescriptum ac decretum S. Concilii Tridentini (cui nos Stanislaus Cardinalis supra memoratus nomine Sanctissimi D.N. piaie memoriae Pii Papae quarti et S. Sedis Apostolicae inter alios Legatos praesedimus) prospicere, considerantesque, quam necessaria sit honorum et fidelium operariorum copia ad vineam Domini excolendam, quamque nisi a teneris annis iuventus ad pietatem et religionem informetur, antequam habitus vitiorum totos homines possideant, nunquam perfecte ac sine maximo et singulari propemodum Dei auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret, in nostra Dioecesi Varmiensi certum puerorum ac iuvenum numerum eiusdem nostrae Dioecesis ac Provinciae, prout sancte ac prudenter Synodus Tridentina statuit, in loco aliquo commode alere ac religiose educare et in litteris et bonis moribus instruere, eorumque collegium perpetuis redditibus dotare, ut sit ministrorum Ecclesiae perpetuum Seminarium, decrevimus et constituimus. Quia vero Nos et Fratres Nostri Cathedralis Ecclesiae Praelati, Canonici et alii clerici, multis in rebus occupati sumus, nec facile est his temporibus viros idoneos ad instituendam iuventutem invenire et quia Societatem Iesu inter caetera sui instituti ministeria, in hoc munere feliciter in variis nationibus et provinciis, ubi collegia sua habet, versari intelleximus, eius operam nobis requirendam esse existimavimus. Cum autem illi tum ratione constitutionum suarum, tum eiusdem congregationis decreto (ut accepimus) non suscipiant huiusmodi Seminariorum curam et si quando communis boni gratia, ea in re praepositi generalis ipsorum dispensandum iudicaret, id modo quodam et formula instituto eorum consentanea (nihilominus ad nostri Seminarii institutionem utili) et non aliter suscipere possint, eo ipso modo et formula contenti, Seminarium nostrum praedictae Societati committimus et ius illud, quod Nobis Tridentina Synodus tribuit ad huiusmodi Seminarii institutionem et gubernationem in ipsam Societatem et eos, qui ab ipsius praeposito generali ad curam hanc destinati fuerint, in his quae sequuntur, transferimus. Videlicet in his inprimis, quae ad institutionem iuvenum in pietate et moribus, deinde in his, quae ad doctrinam, demum in his, quae ad oeconomiam domesticam pertinent. Quamvis enim rerum temporalium Seminarii administrationem nos retineamus, quia tamen illa animorum dispositio, quae ad virtutes et litteras amandas et capessendas est necessaria, magna ex parte ex oeconomiae tranquillitate et suavitate dependet, ea, quae iuventuti necessaria iudicabit is, qui a Societate ei praeficietur, sive ad victum, sive ad vestitum, sive ad alia pertineant, Oeconomus a Nobis constitutus facere debebit. Et ut alii, qui inservient Seminario, eidem Praefecto diligenter oboediant; eligere et dimittere famulos huiusmodi Societas poterit, immo licet facultas eligendi et collocandi clericos in collegio Seminarii et eosdem educendi, nostra sit, tamen si aliquis ex his clericis, qui a Nobis electi et in Seminario collocati fuerint, neque ipsi proficient et alios etiam exemplo, vel alia ratione a profectu impediunt, nostram eidem Societati facultatem tradimus, ut eosdem (si correctionem non sperabunt) dimittere a Seminario possint, communicato cum conservatoribus consilio, curam autem institutionis in iis, quae ad doctrinam attinent, in qua iuventus in Seminario excolenda est et eius modum, discretioni et charitati Societatis omnino relinquimus, quae (non recedendo ab instituti sui ratione) pro Collegii sui, quod hic seorsim a Seminario instituitur, qualitate id faciet, quod ad finem Seminario propositum videbit convenire. Cum autem R.P. Franciscus Sunierus a generali praeposito eiusdem Societatis ad has oras Collegiorum visitator missus, de eius ipsius Seminarii et Collegii Societatis consummatione et conservatione nobiscum contulisset et nonnulla in prima fundatione et erectione Collegii Societatis Iesu et Seminarii coniunctim facta in synodo dioecesana Heilsbergae die XXI mensis Augusti anni 1565 (accedente ad hoc studio, consilio et authori-

tate Illmi ac Rmi D. Joannis Francisci Commendonii S.R.E. Cardinalis et ad Seruum D.D. Sigismundum Augustum Regem Poloniae et eique subiectos populos Legati de latere Apostolici) partim declaranda, partim addenda, partim mutanda et ad institutum eiusdem Societatis magis accommodanda requireret, nos matura consultatione inter nos habita, fundationem et erectionem illam in suo robore permanentem ita Nobis ampliandam ac declarandam, et si opus est, renovandam et corrigendam iudicavimus. Inprimis quamvis certos proventus, nempe mille ducentarum marcarum prussicarum communium, per 20 grossos computandarum, in mensis nostris Episcopali et Capitulari, Collegio simul et Seminario in priori fundatione assignavimus, tamen quia supradictus P. Franciscus petiit a Nobis, ut secundum instituta eiusdem Societatis certos et peculiare a Collegio Societatis proventus ipsi Seminario attribueremus, non gravate et in hoc ipsi assensi sumus. Igitur pro XXIV pueris in Seminario pro nunc alendis a Nobis Cardinali ac Capitulo, ut provideatur de rebus ad victum, disciplinam, supellectilem et fabricam domus necessariis et honesta sustentatione eiusdem Seminarii de dicta mille ducentarum marcarum summa, quadringentas marcas una cum pensionibus frumentariis et pecuniariis a Parochis, secundum synodalem constitutionem pensitandis, pro Seminario separamus. Quia vero nonnulla sunt, quae Nos novimus esse eiusmodi, ut in hunc usum possint converti commode et secure, qualia sunt tria millia marcarum circiter, quae ex legatis ab Ecclesia Varmiensi ad scholam Culmensis, quae nunc pestiferis haeticorum disciplinis et dogmatibus infecta est, pervenerunt. Siquidem ea legata, tanquam non in eos usus, quos oportuit et praeter intentionem testatorum conversa, omnia repetenda veniunt. Praeterea, quidquid ex beneficiis ecclesiasticis simplicibus in Ecclesia Cathedrali et Diocesi Varmiensi consistentibus, quae iuxta praescriptum sancti Concilii Universalis applicationi et incorporationi ad hoc Seminarium obnoxia sunt, pervenire potest. Insuper aliquot stipendia in Universitate Lipsensi pro pauperibus scholaribus ex oppidis Braunsbergk et Allenstein olim fundata ac erecta, ut dividendis censibus, qui ibidem super certis bonis stabilibus comparati existunt, scholaribusque cedunt, pecuniae capitales recuperentur omni meliori ratione, qua id fieri poterit. Ad haec, quidquid ex Elbinga et Dirschovia ac aliunde, tam in feudis illorumque taxis seu pretio, quam paratis summis accrescere potest. Et praeterea fortasse alia, quae pro tempore usu venire possunt et nunc in mentem non veniunt, constitutum est, ut quandoque huiusmodi aliquid applicatum fuerit, accesseritve, ad hunc usum detrahatur secundum proportionem praedictam, tam de parte nostra Cardinalis, quam Capituli, prout ratio tunc praesentium pecuniarum et sumptuum tulerit, ut eo minus Nos ipsi gravemur et stips, ut profertur, in eum usum collata, nobis pro rata restituatur. Porro Collegiata Ecclesia in Gudstadt ad hunc usum Seminarii lastam unam siliginis conferet, atque ita quod ad ipsum collegium eiusque decimas ex parochiali Gutstatensi provenientes et alios redditus, seu ipsam mensam capitularem attinet, ab omni alia contributione immune erit. Verum, ut nihilominus quandoquidem ob defectum sacerdotum eidem collegio aliquot Parochiales Ecclesiae ad tempus commendatae fortassis existunt, interea durantibus commendis huiusmodi ad eam rationem, quae de aliis Parochialibus infra ponitur, contribuat, seque hoc casu cum aliis Parochialibus conforme reddat. Tametsi in Synodo Tridentina nihil constitutum est de contributione Parochialium in hunc usum Seminarii, tamen quia in hac Diocesi nulla sunt fere alia beneficia ecclesiastica, de quibus ex praescripto Concilii Tridentini aliquid possit applicari, visum est supplicandum Sanctissimo D.N., ut concedat et ratum habeat, ut ex Parochialibus Ecclesiis fiat inscripta contributio, quam minima iactura et damno ipsorum Parochorum, liberando primum omnes parochias, quae non excedunt 5 lastas in decimis, ab omni tali contributione; illis, quae ultra quinque lastas habent ad decem inclusive, imponatur contributio annua singularum marcarum in singulas lastas numerum quinarium excedentes; illis vero, qui ultra decem habent, imponatur contributio dimidia lastae siliginis et dimidia avenae, ita ut haec undecima lasta non computata de reliquis omnibus, quae superant undecim, solvant nihilominus in singulas lastas marcam unam; et quia in hac diocesi propter inopiam sacerdotum, ut supra dictum est, aliquando contingit, ut duae aut III Parochiae uni commendentur, ex quibus omnibus fructus percipiuntur ab uno eodemque Parocho, constitutum est, ut quoad ista necessitas duraverit, quod plures sacerdotes, quibus singulae commendentur, haberi non possint, is Parochus de his fructibus, quos nunc ita percipit, ex pluribus ecclesiis teneatur conferre, quasi ex una et non ex pluribus fructus caperet, secundum praedictam

proportionem et ratam. Successu vero temporis, si Seminarium hoc quocunque casu et quacunq̄ue tandem ratione, in totum vel in partem dotatum reperiat̄ur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra, detracta seu contributa, prout res ipsa exegerit, in totum vel in partem remittetur. Insuper Seminario quantum satis erit lignorum suppeditabimus. Caeterum quod de electione personarum, quarum consilio et opera omnia et singula supradicta recte administrari debeant, a S. Concilio praescriptum est, suo tempore et loco id observabitur. Seminarii proventus Provisores partim per se, partim per dispensatorem, ab ipsis de consilio Conservatorum conducendum, administrabunt et ad rationes Episcopo et Conservatoribus reddendas simul obligati erunt. Cum autem intellexerimus, quanto cum fructu Societatis Jesu collegia tam in instituenda iuventute in litteris, moribus ac pietate, quam in populi aedificatione elaborent, per verbi Dei praedicationem, sacramentorum ministerium et alia pietatis opera (quae secundum suum institutum exercere solent) rem Deo valde gratam et Ecclesiae Dei ac Provinciae nostrae imprimis utilem facturi videbamur, si partim ad clericos Seminarii nostri instituendos, partim ad alia Reipublicae Christianae auxilia praestanda, Collegium praedictum in oppido nostro Episcopali Brunsbergk erigendum et dotandum curaremus. Inprimis monasterium s. Francisci Brunsbergense desertum et iam ab aliquot annis monachis vacuum, supra memoratae Societati, ea conditione, ut Seminario in eo locus esset, a Nobis traditum totum, quantum est intra ambitum murorum suorum, una cum templo, horto, domunculis et quibuslibet aliis bonis, iuribus, membris ad id pertinentibus et omni suppellectili tam sacra et ecclesiastica, quam domestica et libraria et cuiusmodi in eo reperta vel a nobis comparata, solius Collegii et Societatis habitationi, usui et fructui, proprium addiximus, alienatione tamen interdicta. Volumusque, ut id deinceps Collegii Societatis Jesu nomine censeatur. Seminario vero de alio commo-
 do domicilio iam prospectum est et si successu temporis magis opus fuerit, prospiciemus. Quamvis autem certos proventus, nempe 1.200 marcarum prussicarum per 20 grossos computandarum, in mensis nostris Episcopali et Capitulari supradictis, Collegio simul et Seminario in priori fundatione assignavimus, tamen ut secundum instituta eiusdem Societatis separati a Seminario proventus ipsi Collegio attribuantur, de dicta 1.200 marcarum summa quadringentis marcis pro Seminario, ut supra dictum est, separatis, reliquas octingentas Collegio Societatis Jesu attribuimus et appropriamus. Et quoniam hae ipsi Collegio in usus necessarios vix suffecturae esse videbantur, ducentas insuper marcas similes itidem de mensis nostris pro rata utriusque portione, ei quotannis addendas esse censuimus et ex nunc addimus, quo commodius id se sustentet et impensius, minoreque distractione munera sua in colendo Deo et iuvandis proximis exequatur. Exigent autem a Nobis eas pecunias et successoribus nostris pro rata portione et quemadmodum inter Nos alias convenit, duos Conservatores eiusdem Collegii et Seminarii a Nobis Cardinali et successoribus nostris Episcopis Varmiensibus, de Capitulo eiusdem Ecclesiae nostrae et numero residentium apud Ecclesiam ipsam, vel in Dioecesi eligendi; et mille quidem marcarum Rectori Collegii, reliquum autem Provisoribus Seminarii, itidem a Nobis Cardinali et successoribus nostris Episcopis Varmiensibus cum consilio Conservatorum, quoties opus erit deputandis repraesentabunt; dimidium quidem summae utriusque ad festum Circumcisionis Domini, reliquum vero ad diem s. Joannis Baptistae annis singulis, incipiendo ab anno novo instanti. Pensiones vero Parochorum, sicuti alibi constitutum est, pro Seminario exigentur. Insuper assignamus eidem Collegio peculiariter triginta quartas lignorum in hyme, vel quando commodum videbitur et usus postulabit, viginti quidem a Praefecto nostro Episcopali Brunsbergensi, decem vero a Nobis Capitulo consignandas et ad ipsum Collegium convehendas. Et quoniam in prioribus fundationis litteris fit mentio quarundam summarum pecuniae, quae in supradictos usus Collegii et Seminarii converti possent ac deberent et posset etiam fortassis postea aliis rationibus ipsis Collegio et Seminario sine gravamine mensarum nostrarum provideri, declaramus, quod quidquid ita undecunque in commodum eorundem Collegii et Seminarii pervenerit, ad relevationem mensarum nostrarum pertinere debet, Nobisque cedet, vel si Collegio Societatis applicandum id esset cum consensu Patrum ipsius videbitur, tantundem de supra memoratis earundem mensarum oneribus et pensionibus detrahatur. Salvis tamen elemosynis, donationibus et legalis piorum hominum Collegio Societatis Jesu faciendis, quae secundum voluntatem ipsorum largientium sine ulla diminutione atque detractone pensionum nostrarum ipsi Collegio cedere debent, nisi constet eiusmodi donationes et legata expresse in hoc facta esse,

ut mensae nostrae supradictae vel utraque earum releveretur. Caeterum quia Collegium istud impensas magnas facere necesse habet in viatica propter longinquitatem locorum et itinerum, ac eandem ob causam non potest carere compluribus personis, quaemadmodum nobis fidem fecit R.P. Laurentius Maggius, s. theologiae doctor, Provincialis Societatis Jesu per Austriam et Poloniam, idcirco pro augmento supradictae foundationis ad supra expressum numerum proventuum Collegio assignatorum, facimus in praesentiarum accessionem, addimusque sponte ex singulari erga Societatem, quem gerimus, amoris affectu, loco et in compensam supradictorum viaticorum tres lastas siliginis et tres lastas brasei quotannis, iuxta praedictam proportionem a Nobis solvendas, quarum una lasta siliginis et altera brasei solvetur a Nobis Cardinali et Episcopis successoribus circa festum s. Andreae Apostoli, totidem circa festum Annuntiationis Mariae; a Capitulo vero etiam una lasta siliginis et altera brasei circa festum Purificationis Mariae, quarum persolutio incipiat ad praedicta festa proxime ventura. De sacculo, quod scriptum est prioribus litteris pro non scripto haberi volumus. Fabricae autem Collegii Societatis, templique aliunde prospicietur. Habebit autem hoc Collegium scholas IV, aut si opus eis esse videbitur quinque, in quibus publice, quae ad grammaticam et litteras humaniores graecas et latinas et rhetoricam pertinent, profiteatur et iuxta suum institutum in pietate et bonis moribus undecunq̄ue confluentem iuventutem excolat, nec dubitamus, quod clericorum Seminarii pro sua charitate peculiarem [Patres] habebunt rationem. Si tamen accederet, ut Seminarium dissolveretur, aut alio transferretur et eius clerici ad lectiones Collegii non accederent (dummodo ad utrumque parata sit Societas, quod in ipsa est, suam operam conferre iuxta condiciones in institutione Seminarii contentas), nihilominus tam domus templumque, quam redditus Collegio Societatis assignati, firmi et rati manebunt, ut ea, quae superius dicta sunt, ad commune bonum explere et numerum convenientem suorum ibidem alere et ea ministeria, quae pro sui instituti ratione exercere solent, obeunda, possint. Dispensabunt autem ipsi suos redditus suo arbitrato, nec cuiquam extra Societatem suam reddere rationem dispensationis huius tenebuntur, ut etiam in aliis omnibus Societas suis privilegiis a Sede Apostolica concessis, gaudere poterit. Pro quorum omnium et singulorum praemissorum summa observatione et Collegii simul ac Seminarii securitate, Nos Cardinalis Episcopus et Capitulum supradictum omnibus melioribus via, iure et forma, quibus potuimus ac debuimus. Nos et successores nostros, atque adeo mensas nostras Episcopalem et Capitularem, eorumque bona pro rata sua utriusque valide et efficaciter obligavimus et hypotecavimus, ac denuo, si opus est, obligamus et hypotecamus, praesentibus nomineque Societatis et eius Collegii stipulantibus ac recipientibus RR. Patribus doctore Laurentio Maggio Provinciali, Francisco Suniero Viceprovinciali et Joanne Jacobi Astensi s. theologiae doctore, eiusdemque Collegii Brunsbergensis Rectore, magistro Christophoro à Finibus praedicti Seminarii Praefecto. In quorum omnium fidem et robur et testimonium Nos Stanislaus Cardinalis et Episcopus ac Praelati Canoniceque supradicti, capitulariter in Capitulo Generali congregati, sigilla nostra maiora Episcopale et Capitulare praesentibus litteris appendi curavimus. Et Nos quidem Cardinalis propria, Nos vero Capitulum Cancellarii nostri capitularis infrascripti manu subscripsimus. Acta sunt haec apud Ecclesiam nostram Varmiensensem, in Capitulo Generali post Animarum solemniter de more congregato sub die VI mensis Novembris, anno Domini MDLXVIII, indictione XI, Pontificatus Summi in Christo Patris et D.N.D. Pii divina providentia Papae V, anno III, praesentibus ibidem generosis et nobilibus Dominis Petro Zawaczki Marschalco, Stanislao Reszka Camerario nostri Cardinalis ac Mathia Hein Secretario capitulari, aliisque pluribus fide dignis testibus ad praemissa vocatis et rogatis.

4. Confirmatio Foundationis Collegii et Seminarii Brunsbergensis (4.II.1571).

Oryginal zaginał; tekst wg rękopisu Marcina Kromera, ADWO, B 1a. 256—260.

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI. AD PERPETUAM REI MEMORIAM. Dum sollicita considerationis indagine perscrutamur, quam sit pretiosum sapientiae et scientiae donum cum probitate vitae coniunctum, et quod per illud illo largiente, a quo procedit omne datum optimum, omneque donum perfectum derivatur ignorantiae et vitiorum tenebrae profliguntur, errores tolluntur, et morta-

lium actus in homine veritatis disponuntur, solliciti reddimur et solertes, ut litterarum simul et Christianae pietatis studia, ex quibus divina cooperante gratia, acquiritur scientiae cum charitate coniunctae margarita, ubilibet salubria incrementa suscipiant, et iis quae propterea recte et provide facta, statuta, et ordinata fuisse dicuntur, ut firma et illibata persistant, Apostolicae confirmationis firmitatem adicimus, aliasque desuper disponimus, prout pia praelatorum, praesertim fratrum nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium quos in partem laborum evocavit Altissimus, uota exposcunt, et nos locorum et temporum qualitate pensata conspiciamus in Domino salubriter expedire. Sane sicut dilectus filius noster Stanislaus tituli Sancti Theodori presbyter Cardinalis Hosius nuncupatus, qui Ecclesiae Warmiensi ex dispensatione Apostolica praeesse dignoscitur, ac Sedis Apostolicae per Dioecesim Warmiensem Legatus de latere existit, tam suo quam dilectorum filiorum prepositi generalis Societatis presbyterorum regularium de Jesu nuncupatorum ac Capituli et Canonicorum Ecclesiae Warmiensis nominibus nobis nuper exposuit, alias postquam ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum cupientes Ecclesiae et Dioecesi praedictis, sacerdotum et ministrorum inopia laborantibus ex eorum officio et secundum praescriptum ac decretum veri Concilii Tridentini, cui praefatus Stanislaus Cardinalis nomine felicitis recordationis Pii Papae IV predecessoris nostri tunc in humanis agentis, et dictae Sedis inter alios legatos praesedit, prospicere, considerantesque quam necessaria esset bonorum et fidelium operariorum copia ad vineam Domini excolendam: quodque nisi a teneris annis Juventus ad pietatem et religionem antequam habitus vitiorum totos homines possiderent, informaretur, nunquam perfecte et sine maximo et singulari propemodum Dei auxilio in disciplina ecclesiastica perseveraret, in dicta eorum Dioecesi Warmiensi certum numerum puerorum et iuvenum eiusdem Dioecesis ac provinciae, prout sancte et prudenter dictum concilium statuerat, in loco aliquo commode alere et religiose educare ac in litteris et bonis moribus instruere, eorumque Collegium perpetuis redditibus dotare, ut esset ministrorum Ecclesiae perpetuum seminarium, decreverant et constituerant, cum Stanislaus Cardinalis et Capitulum praefati ac alii clerici multis in rebus occupati essent, nec facile his temporibus viros idoneos ad instituendam iuventutem invenirent, societatem vero praefatam inter caetera sui institui ministeria in hoc munere feliciter in variis nationibus et provinciis, ubi collegia sua habebat, versari intellexissent, et propterea eius operam sibi requirendam esse existimassent; ipsa autem societas tum ratione constitutionum suarum, tum ex cuiusdam congregationis suae decreto, huiusmodi seminariorum curam non susciperet, et si quando communis boni gratia eam re pro tempore existens prepositus generalis dictae Societatis dispensandum iudicaret, id modo quodam et formula institutae eiusdem Societatis consentanea, nihilominus ad praefati Seminarium Warmiense institutionem utili et non aliter suscipere poterat, ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum eo ipso modo et formula contenti Seminarium suum Warmiense praedictae Societati commiserunt, et ius illud, quod eis Tridentina synodus tribuerat, ad huiusmodi Seminarium institutionem et gubernationem in ipsam Societatem et eos qui ab eiusdem Societatis Praeposito generali ad curam hanc destinati forent, in his quae sequuntur transtulerunt.

Imprimis videlicet, quae ad institutionem iuvenum in pietate et moribus: deinde quae ad doctrinam, demum quae ad oeconomiam domesticam pertinebant. Quamvis enim rerum temporalium dicti Seminarium administrationem ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum sibi retinuisset et retinerent, quia tamen illa animorum dispositio, quae ad virtutes et litteras amandas capescendas erat necessaria, magna ex parte ex oeconomiae tranquillitate et suavitate dependebat ea, quae iuventuti necessaria iudicaret, is qui a Societate praedicta ei praeficeretur, sive ad victum, sive ad vestitum, sive ad alia pertinerent, oeconomus ab ipsis Stanislae et Capitulo constitutus, facere deberet. Et ut alii qui Seminario inservirent eidem oeconomo diligentius obedirent, ipsa Societas famulos huiusmodi eligere et dimittere posset. Immo licet facultas eligendi et collocandi clericos in collegio Seminarium et eosdem educendi esset ipsorum Stanislae Card. et Capituli, tamen si aliquis ex ipsis clericis, qui ab eis electi et in Seminario collocati forent, neque ipsi proficerent, et alios etiam exemplo vel alia ratione a profectu impedirent, suam eidem Societati facultatem tradiderunt ut eosdem si correctio non speraretur a Seminario dimittere posset, communicato cum pro tempore existentibus eiusdem Seminarium Conservatoribus consilio. Curam autem institutionis in iis quae ad doctrinam attinebant, in qua iuventus in Seminario excellenda esset, et eius modum omnino reliquerunt, discretionem et charitatem Societatis praedictae, quae non recedendo ab instituti sui ratione

pro collegii sui, quod ibi seorsum a Seminario instituebatur, qualitate id faceret, quod ad finem Seminario propositum videret convenire.

Et deinde cum dilectus filius Franciscus Sunierus a praefato praeposito generali ad illas oras collegiorum eiusdem Societatis visitator missus de Seminarii et Collegii huiusmodi consummatione et conservatione cum eisdem Stanislaio Cardinali et Capitulo contulisset, et nonnulla in prima fundatione et erectione Collegii Societatis ac Seminarii huiusmodi coniunctim facta in synodo dioecesana Heilsbergae die XXI mensis Augusti Anni Domini 1565 accedente ad hoc studio, consilio et auctoritate dilecti filii nostri Joannis Francisci tituli Sancti Ciriaci in terminis Presbiteri Cardinalis Commendoni nuncupati, dictae Sedis ad charissimum in Christo filium nostrum Sigismundum Augustum Poloniae Regem Illustrem eique subiectos populos Legati de latere, partim declaranda, partim addenda, partim mutanda et ad institutum eiusdem Societatis magis accommodanda requisivisset, ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum, matura consultatione inter eos habita, fundationem et erectionem illam in suo robore permanentem, ita sibi ampliandam et declarandam, et si opus esset, renovandam et corrigendam iudicarunt. Inprimis videlicet, licet Stanislaus Cardinalis et Capitulum praefati certos proventus, nempe 1200 marcarum Prussicarum communium 20 grossis pro qualibet marca huiusmodi computatis, in suis Episcopali et Capitulari mensis Collegio simul et Seminario huiusmodi in priori fundatione assignassent, tamen quia praefatus Franciscus petierat ab eis, ut secundum instituta eiusdem Societatis certos et peculiare a Collegio Societatis proventus dicto Seminario attribuerent, ipsi in hoc ei acquieverunt, ac idcirco pro 24 pueris in Seminario pro tunc alendis ab ipsis Stanislaio Cardinali et Capitulo, ut provideretur de rebus ad victum, disciplinam, suppellectilem, et fabricam domus necessariis et honesta sustentatione eiusdem Seminarii de dicta mille et ducentarum marcarum summa quadringentas marcas una cum pensionibus frumentariis et pecuniariis a parochis secundum synodalem constitutionem pensitandis pro Seminario separamus. Quia vero nonnulla erant, quae ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum noverant esse huiusmodi ut in eum usum converti commode et secure possent, nempe tria millia marcarum vel circiter, quae ex legatis ab ipsa Ecclesia Warmiensi ad scholam Culmensis, quae tunc pestiferis haeticorum disciplinis et dogmatibus infecta erat, pervenerant, siquidem ea legata tanquam non in eos usus quos opportuerat, et praeter intentionem testatoris conversa omnia repetenda veniebant. Praeterea, quidquid ex beneficiis ecclesiasticis simplicibus in dictis Ecclesia et Dioecesi consistentibus, quae iuxta praescriptum dicti Concilii applicationi et incorporationi ad hoc Seminarium obnoxia erant pervenire poterat. Insuper aliquot stipendia in universitate Lipsensi pro pauperibus scholaribus, ex oppidis Braunsbergensi et Allensteinensi olim fundata ac erecta, ac dividitis censibus, qui ibidem super certis bonis stabilibus comparati existebant et scholaribus cedebant pecuniae capitales, recuperarentur omni meliori ratione, qua id fieri posset. Ad haec, quicquid ex Elbinga et Dirschovia et aliunde tam in feudis illorum, quam in taxis seu pretio, quam paratis summis accrescere poterat. Et praeterea fortassis alia quae pro tempore usu venire possent et tunc in mentem non veniebant, constituerunt, ut quodcumque huiusmodi aliquid applicatum foret vel accederet, ad hunc usum detraheretur secundum proportionem praedictam tam de parte Stanislaei Cardinalis quam Capituli praedictorum, prout ratio tunc praesentium pecuniarum et sumptuum ferret, ut eominus ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum gravarentur et stipes ut praefertur in eum usum collocata eisdem Stanislaio Cardinali et Capitulo pro rata restitueretur. Porro saecularis et Collegiata Ecclesia de Gutstat dictae Dioecesis ad usum Seminarii huiusmodi lastam unam siliginis conferret, atque ita quod ad ipsum Collegium dictae Collegiatae Ecclesiae eiusque decimas ex parochiali Ecclesia Gutstatensi provenientes, et alios redditus, seu ipsam eiusdem Collegiatae Ecclesiae mensam capitularem attinebat ab omni alia contributione immune esset. Verum ut nihilo minus, quandoquidem ob defectum sacerdotum eidem collegio dictae Collegiatae Ecclesiae aliquae parochiales ecclesiae ad tempus commendatae fortassis existebant, interea durantibus commendis huiusmodi ad eam rationem, quae de aliis parochialibus infra dicitur, contribueret, seque hoc casu cum aliis parochialibus ecclesiis conforme redderet. Et licet in praefata synodo Tridentina nihil esset constitutum de contributionibus parochialium in hunc usum Seminarii, tamen quia in ea Dioecesi Varmiensi nulla fere erant alia beneficia ecclesiastica, de quibus ex praescripto ipsius Concilii aliquid posset applicari, eisdem Stanislaio Cardinali et Capitulo visum fuit quod sub nostro et Sedis Apostolicae beneplacito

ex parochialibus ecclesiis fieret infra scripta contributio cum minima iactura et damno ipsorum parochorum videlicet, quod liberando primum omnes parochias quae non excederent quinque lastas in decimis ab omni tali contributione, illis quae ultra 5 lastas haberent, ad decem inclusive imponeretur contributio annua singularum marcarum in singulas lastas numerum quinarium excedentes. Illis vero quae ultra decem haberet, imponeretur contributio dimidiae lastae siliginis et dimidiae avenae: ita ut hac undecima lasta non computata, de reliquis omnibus quae superarent undecim, solverent nihilominus in singulas lastas marcam unam. Et quia in dicta Dioecesi propter inopiam sacerdotum, ut praefertur, contingebat aliquando, ut duae aut tres parochiae uni commendarentur, ex quibus omnibus fructus percipiebantur ab uno eodemque parocho, constitutum fuit, ut quoad ista necessitas duraret, quod plures sacerdotes, quibus singulae commendarentur, haberi non possent, is parochus de illis fructibus, quos tunc ita perciperet, ex pluribus ecclesiis teneretur conferre, ac si ex una et non ex pluribus fructus caperet, secundum praedictam proportionem et ratam. Successu vero temporis, si Seminarium hoc quocumque casu, et quacumque tandem ratione, in totum vel in parte ditatum reperiretur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra, detracta vel contributa, prout res ipsa exigeret, in totum vel in partem remitteretur. Insuper ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum eidem Seminario, quantum satis esset, lignorum suppeditarent. Caeterum quod de electione personarum, quarum consilio et opera omnia et singula supradicta recte administrari deberent, a dicto Concilio praescriptum erat, id suo tempore et loco observaretur. Ipsius autem Seminarii proventus provisos partim per se, partim per dispensatorem ab ipsis de Conservatorum consilio conducendum administrarent, ac ad rationes pro tempore existentibus Episcopo Warmiensi et Conservatoribus reddendas simul obligati essent.

Cum vero ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum intellexissent, quanto cum fructu eiusdem Societatis Collegia tam in instituenda iuventute, in litteris, moribus et pietate, quam in populi aedificatione elaborarent, per verbi Dei predicationem, sacramentorum ministerium, ac alia pietatis opera, quae secundum suum institutum exercere solebant, rem Deo valde gratam ac provinciae suae Warmiensi, inprimis utilem facturi videbantur, si partim ad clericos eorum Seminarii instituendos, partim ad alia Reipublicae Christianae auxilia praestanda, Collegium Societatis huiusmodi in ipsius Stanislai Cardinalis oppido Episcopali Brunsberga erigendum et dotandum curarent.

Inprimis itaque Monasterium S. Francisci Brunbergense desertum, et iam ab aliquot annis monachis vacuum dictae Societati, ea conditione, ut Seminario in eo locus esset, ab ipsis Stanisla Cardinali et Capitulo seu ab ipso Stanisla Cardinali traditum totum, quantum erat intra ambitum murorum suorum, una cum templo, horto, domunculis, et quibuslibet aliis bonis, iuribus et membris ad id pertinentibus, ac omni suppellectili tam sacra et ecclesiastica, quam domestica et libraria, ac cuiusmodi in eo reperta vel ab eis comparata solius Collegii et Societatis huiusmodi habitationi, usui et fructui proprium addixerunt, alienatione tamen interdicta, volueruntque, ut id deinceps Collegii Societatis Jesu nomine censeretur, Seminario vero de alio commodo domicilio iam prospectum erat, et si successu temporis magis opus foret, ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum prospicerent. Quamvis autem dicti Stanislaus Cardinalis et Capitulum certos proventus, nempe 1.200 marcarum Prussicarum similium in eorum mensis Episcopali et Capitulari supradictis Collegio simul et Seminario in priori fundatione assignassent, tamen ut secundum instituta eiusdem Societatis separati a Seminario proventus ipsi Collegio attribuerentur de dicta mille et ducentarum marcarum summa, quadringentis marcis pro Seminario ut praefertur separatis, reliquas octingentas eidem Collegio attribuerunt et appropriarunt. Et quoniam illae dicto Collegio in usus necessarios vix suffecturae esse videbantur, ducentas insuper marcas similes itidem de mensis suis praedictis pro rata utriusque portione et quotannis addendas esse censuerunt et ex tunc addiderunt, quo commodius Collegium ipsum sese sustentaret, et impensius minoreque distractione munera sua in colendo Deo et iuvandis proximis exequeretur: Exigerent autem eas pecunias a Stanisla Cardinali et Capitulo praefatis ac ipsius Stanislai successoribus dictae Ecclesiae Warmiensis presulibus seu Administratoribus pro rata et portione, ac quemadmodum inter eosdem Stanisla Cardinalem et Capitulum alias convenerat, duo Conservatores Collegii et Seminarii huiusmodi et numero apud illam vel in dicta Dioecesi residentium eligendi. Et mille quidem marcarum rectori Collegii, reliquum vero Provisoribus eiusdem Seminarii similiter

a Stanislao Cardinali et successoribus praedictis cum consilio dictorum Conservatorum, quoties opus foret deputandis repraesentarent: dimidium quidem summae utriusque ad festum Circumcisionis Domini, reliquum vero ad diem S. Joannis Baptistae annis singulis, incipiendo ab anno novo tunc instanti. Pensiones vero parochorum sicut alibi computatum erat, pro Seminario exigerentur.

Insuper assignarunt eidem Collegio peculiariter triginta quartas lignorum quotannis in hyeme, vel quando commodum videretur et usus postularet. Vingtique quidem ab ipsius Stanislai Cardinalis praefecto Episcopali Brunsbergensi, decem vero a dictis Capitulo consignandas et ad ipsum Collegium convehendas. Et quoniam in prioribus foundationis litteris fiebat mentio quarundam summarum pecuniae, quae in usus Collegii et Seminarii huiusmodi converti possent et deberent, ac posset etiam fortassis postea aliis rationibus ipsis Collegio et Seminario sine gravamine dictarum mensurarum providere, declararunt, quod quicquid ita undecunque in commodum eorundem Collegii et Seminarii proveniret, ad releationem mensurarum suarum praedictarum pertinere deberet, ipsisque Stanislao Cardinali et Capitulo cederet, vel si id praefato Collegio applicandum esse cum illius superiorum consensu videretur, tantundem de oneribus et pensionibus mensurarum huiusmodi detraheretur. Salvis tamen elemosynis, donationibus, et legatis piorum hominum ipsi Collegio faciendis, quae secundum voluntatem ipsorum largientium, sine ulla diminutione atque detractioe pensionum, ipsorum Stanislai Cardinalis et Capituli eidem Collegio cedere deberent, nisi constaret huiusmodi donationes et legata in hoc expresse facta esse, ut mensae supradictae, vel altera earum relevarentur.

Caeterum quia Collegium istud impensas magnas facere necesse habebat in viatico propter longinquitatem locorum et itinerum, ac eandem ob causam non poterat carere quampluribus personis, quemadmodum eisdem Stanislao Cardinali et Capitulo fidem fecerat dilectus filius Laurentius Magius magister in Theologia, provincialis dictae Societatis per Austriam et Poloniam, ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum pro augmento supradictae foundationis ad supra expressum numerum proventuum eidem Collegio assignatorum, fecerunt tunc accessionem, addideruntque sponte et singulari erga dictam Societatem quam gerebant amoris affectu, loco et in compensam supradictorum viaticorum, tres siliginis, et tres brasei lastas quotannis iuxta praedictam proportionem ab ipsis Stanislao Cardinali et Capitulo solvendas, quarum una siliginis et altera brasei a Stanislao Cardinali et successoribus circa S. Andreae Apostoli totidemque circa Annuntiationis B. Mariae Virginis, a Capitulo vero praefatis etiam una siliginis et altera brasei lastae huiusmodi circa Purificationis eiusdem B. Mariae festa, a quarum tunc proxime ventura incipiendo solverentur. Quod autem de sacculo scriptum erat in prioribus litteris, pro non scripto haberi voluerunt. Fabricae vero Collegii templique huiusmodi aliunde prospiceretur.

Haberet autem hoc Collegium scholas IV, aut si ei opus esse videretur quinque, in quibus publice quae ad grammaticam ac litteras humaniores graecas et latinas ac Rhetoricam pertinebat profiterentur, et iuxta suum institutum in pietate et bonis moribus undecunque confluentes, iuventutem excoleret. Nec dubitabant ipsi Stanislaus Cardinalis et Capitulum quin dictum Collegium etiam clericorum Seminarii pro sua charitate peculiarem haberet rationem, si tamen accideret, ut Seminarium huiusmodi dissolveretur, aut alio transferretur, aut eius gubernatio quovis modo a dicta Societate transferretur et eius clerici ad lectiones ipsius Collegii non accederent, dummodo ad utrumque parata esset Societas, quod in ipsa foret suam operam conferre iuxta conditiones in institutione dicti Seminarii contentas, nihilominus tam domus et templum, quam redditus ipsi Collegio assignati firmi et rati manerent, ut ea quae superius dicta erant ad commune bonum posset explere, et numerum convenientem suorum ibidem alere, ad ea ministeria quae pro sui instituti ratione exercere solebant obeunda: dispensarent autem ipsi de dicto Collegio redditus arbitrato suo, nec cuique extra Societatem suam reddere rationem dispensationis huiusmodi tenerentur, ut etiam ipsum Collegium in aliis omnibus eiusdem Societatis privilegiis a praedicta Sede concessis gaudere posset.

Pro quorum omnium et singulorum praemissorum summa observatione, et Collegii simul ac Seminarii tranquillitate Stanislaus Cardinalis et Capitulum praefati omnibus melioribus via, iure et forma quibus potuerunt et debuerunt seipsos et successores praefatos, atque adeo eorum mensas praedictas ac bona pro rata sua valide et efficaciter respective obligarunt et hypothecarunt, praesentibus nomineque Societatis et Collegii huiusmodi stipulantibus et recipientibus Laurentio et Francisco

praefatis ac dilecto filio Joanne Jacobi Astensi eiusdem Collegii Brunsbergensis Rectore magistro in Theologia et aliis, prout in Stanislai Cardinalis et Capituli praedictorum litteris ac publicis instrumentis et aliis scripturis super praemissis respective confectis plenius dicitur contineri. Quare praefatus Stanislaus Cardinalis nominibus quibus supra nobis humiliter supplicavit, quatenus praemissa omnia et singula pro illorum subsistentia firmiori nostro et dictae Sedis munimine roborare, ac alias desuper opportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui ad ea libenter attendimus, per quae tam spiritualia quam temporalia commoda proveniunt Capitulum et praepositum praedictos ipsorumque Capituli singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et paenis, a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati exis'unt, ad effectum praesentium duntaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutos fore censentes. Necnon litterarum, instrumentorum, et aliarum scripturarum huiusmodi tenores praesentibus pro expressis habentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, institutionem, fundationem et dotationem Seminarii et Collegii huiusmodi aliaque omnia et singula per ipsos Stanislauum Cardinalem et Capitulum, ut praemittitur, facta dicta, gesta, disposita, decreta et ordinata atque concessa, ac prout illa concernunt omnia et singula in singulis litteris necnon publicis instrumentis ac aliis scripturis huiusmodi contenta et inde secuta et sequenda quaecunque, licita tamen et honesta, Apostolica auctoritate tenore praesentium perpetuo confirmamus et approbamus, ac illis plenariae inviolabilis et perpetuae firmitatis Apostolicae robur adiicimus; omnesque et singulos tam iuris quam facti defectus, si qui forsitan intervenerint quomodolibet in eisdem supplemus: ac decernentes illa omnia valida et efficacia fuisse, esse, et perpetuo fore, necnon suos plenarios effectus sortiri et obtinere, ac ab omnibus quos illa concernunt inviolabiliter perpetuo observari. Sicque in praemissis omnibus et singulis ab omnibus censeri, et ita per quoscunque iudices et Commissarios quavis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate, iudicari et diffiniri debere, nec non irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit, attentari. Et nihilominus praemissa ac supradicta omnia et singula facimus et concedimus, dictasque parochiales ecclesias et illarum fructus, redditus et proventus, modo et forma supradictis, ac ad effectum praenarratum taxamus, et ad taxam praedictam illiusque solutionem ac contributionem ut permittitur, faciendam etiam subiicimus et obligamus, ac subiectas et obligatas ac hypothecas fuisse et fore, illasque nunc et pro tempore quomodolibet obtinentes ad id cogi et compelli posse similiter decernimus. Quocirca Venerabilibus fratribus nostris Wladislaviensi et Posnaniensi ac Plocensi Episcopis per Apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum, per se vel per alium seu alios praesentes litteras et in eis contenta quaecunque ubi et quando opus fuerit, ac quoties pro parte Stanislai Cardinalis et Capituli ac praepositi, necnon successorum praedictorum fuerint requisiti solenniter publicantes, sibi in praemissis efficacis defensionis praesidio assistentes faciant praesentes litteras et in eis contenta quaecunque ab omnibus, quos illa concernunt inviolabiliter observari, non permittentes eos vel eorum aliquem desuper quomodolibet indebitum molestari. Contradictores quoslibet et rebelles per sententias, censuras, et poenas ecclesiasticas, aliaque oportuna Iuris et facti remedia appellatione postposita composcendo, legitimisque super his habendis, servatis servandis, processibus, sententiis, censuras et poenas ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Non obstantibus felicis recordationis: Bonifacii Papae VIII, praedecessoris nostri de una, et Concilii generalis de duabus dietis: dummodo ultra tres dietas aliquis vigore praesentium non trahatur, et aliis Apostolicis ac in provincialibus et synodali-bus conciliis editis specialibus vel generalibus constitutionibus, et ordinationibus: necnon Warmiensi et Collegiatae ecclesiarum ac Societatis praedictarum et quibusvis aliis iuramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et constitutionibus, privilegiis quoque indultis et Litteris Apostolicis quibusvis, sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis ac irritantibus, et aliis decretis in genere vel in specie etiam motu et scientia similibus ac alias quomodolibet etiam iteratis vicibus concessis et approbatis, quibus omnibus et singulis, etiam si de illis ac totis eorum tenoribus specialis, specifica, individua et expressa mentio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda esset, tenores huiusmodi

ac si de verbo ad verbum insererentur praesentibus, pro sufficienter expressis habentes illis alia in suo robore permansuris hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus: Caeterisque contrariis quibuscunque, seu si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdicti, suspendi, vel excommunicari non poterint per litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae absolutionis, confirmationis, approbationis, adiectionis, suppletionis, decretorum concessionis, taxationis, obligationis, mandati et derogationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverint incursurum. Datum Romae apud S. Petrum Anno Incarnationis Dominicae 1571. Pridie Nonas Februarias. Pontificatus nostri Anno sexto.

*Cae. Glorierius.**

* Cesare Gloriero byl jednym z dwu sekretarzy brewiów za Papieża św. Piusa V. Por.: L.v. P a s t o r: Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters. VIII Bd. Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Reformation und Restauration: Pius V (1566—1572). Freiburg i.B. 1928 s. 55 nota 4.